



Kolçak, Hakan- Ercan, Osman “Konfederal Birlik: Gürcü-Abhaz İhtilafının Çözümü İçin Yeni Anayasal Düzen”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7/13, ss.377-408.
DOI: 10.31765/karen.907307

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.

This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

KONFEDERAL BİRLİK: GÜRCÜ-ABHAZ İHTİLAFININ ÇÖZÜMÜ İÇİN YENİ ANAYASAL DÜZEN *

Hakan KOLÇAK** - Osman ERCAN***

* Araştırma Makalesi / Research Article

** Dr. Öğr. Üyesi,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü,
Rize/TÜRKİYE
 hakan.kolcak@erdogan.edu.tr

ORCID : 0000-0003-1185-4055

*** Öğr. Gör. Dr.,
Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü, Bitlis/TÜRKİYE
 oercan@beu.edu.tr

ORCID : 0000-0002-2186-8963

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Abhazya,
Konfederalleşme, Egemenlik, Donmuş İhtilaf

Keywords: Georgia, Abkhazia, Confederalism, Sovereignty, Frozen Conflict

Öz: Bu çalışma, Gürcü-Abhaz ihtilafını güncel gelişmeler çerçevesinde analiz etmekte ve ihtilafın çözümüne dair bir öneri sunmaktadır. Çalışmamıza göre; koronavirüs salgını sürecinde iki toplum arasında beliren ılımlı atmosfer, kökleşmiş husumetler ve kurumsallaşmış güvensizliklerin giderilmesini sağlayacak yeni bir döneme kapı aralamıştır. Gürcistan ve Abhazya tarafından bu dönem kapsamında anayasal düzlemde ete kemiğe büründürülecek konfederal düzen, var olan husumetlerin ve güvensizliklerin bertaraf edilmesine katkı sunabilir. Konfederalleşmenin kısa vadede Abhazya'nın menfaatine bir durum olacağını kabul eden çalışmamız, uzun vadede tezahür edecek pek çok potansiyel gelişmeyle beraber konfederalleşme adımlarının iki toplum için birlikte yaşamı sürdürebilecekleri kamusal alanı inşa edeceğini savunmaktadır. Gürcü ve Abhaz otoritelerince konfederal uygulamalar eşliğinde pratiğe dökülecek birçok iş birliği ve bütünleşmeci operasyon, kökleşmiş husumetlerin ve kurumsallaşmış güvensizliklerin kademeli olarak yok olmasını ve nihayetinde bölgesel veya ulusal bağlılıkların konfederal bağlılıklara dönüşmesini sağlayabilir. Konfederal bağlılıkların doğal bir uzantısı olarak şekillenen karşılıklı güven atmosferi içerisinde hareket edecek olan iki topluluk, siyasi devlet teşkilatlanmalarını federal yahut üniter bir yapıya evirebilirler. Birliklikçi ve bütünselci evrilme süreci hem tarihi konfederasyonlarca izlenmiş hem de benzeri güncel yapılanmalar tarafından takip edilmektedir. Güncel Gürcü ve Abhaz yaklaşımlarını değerlendirerek konfederalleşme önerisini dile getiren çalışmamız; (i) küresel salgın döneminde Gürcü ve Abhaz otoritelerince sergilenen karşılıklı ılımlı tavırlar, (ii) yeni Abhaz yönetiminin Gürcistan ile pek çok alanda ortak politika geliştirme arzusu, (iii) Gürcü devletinin mevcut siyasi, ekonomik ve askeri kabiliyetleri ve (iv) Gürcü halkının barışçıl müzakerelerle ihtilafı çözme istemi gibi çeşitli dinamikleri hesaba katarak konfederalleşme önerisini ciddi bir alternatif olarak sunmaktadır.

CONFEDERAL UNION: A NEW CONSTITUTIONAL ORDER FOR THE RESOLUTION OF THE GEORGIAN-ABKHAZ CONFLICT

Abstract: This study examines the Georgian-Abkhaz conflict by taking into account recent developments and comes up with a formula for the resolution of the conflict. According to the study, the

Geliş Tarihi / Received Date: 03.04.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 15.11.2021

moderate atmosphere between the two communities created during the coronavirus pandemic has opened a new era that would provide an opportunity to cease the rooted hostilities and to eliminate the institutionalised doubts. The article argues that a new confederal order taking its shape at the constitutional level would contribute to the cessation of the hostilities and the elimination of the doubts. It is true that Abkhazia would benefit from the confederal order in the short run; however, the order would, in the long run, establish a public realm where the two communities would coexist in a peaceful manner. Collaborationist and integrationist strides made by the Georgian and Abkhaz authorities just after the establishment of the confederal order would gradually cease the hostilities and eliminate the doubts, ultimately resulting in the transformation of regional or national loyalties into confederal allegiances. These allegiances would create an environment of mutual trust

stimulating the communities to turn their confederal union into a federation or unitary state. Such unionist and holistic transformation processes have been completed not only by historical confederations, but present confederal organisations are also carrying out these processes. The article scrutinising the present Georgian and Abkhaz perspectives in shaping its confederalist resolution formula recognises the confederalist formula as a worth-examining alternative by considering several current matters, including (i) moderate Georgian and Abkhaz attitudes recorded during the global pandemic, (ii) the willingness of the new Abkhaz administration to cooperate with its Georgian counterpart to develop common policies in many areas, (iii) the current political, financial and military capabilities of the Georgian state and (iv) the demand of the Georgian people to resolve the conflict via peaceful negotiations.

Giriş

1995 Gürcü Anayasası uyarınca Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge olan Abhazya, 1992 yılından itibaren fiili (*de facto*) olarak Gürcistan'tan ayrı bir devlet teşkilatlanması inşa etmiştir.¹ 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden yargısal (*de jure*) düzlemde tanınır bir şekilde ayrılan Gürcistan'da güçlenen aşırı Gürcü milliyetçiliğinden rahatsız olan özerk Abhaz yönetimi, 23 Temmuz 1992 tarihinde bağımsızlık ilan etmiştir.² Ülkesel toprak bütünlüğünü yeniden tesis etmek için Abhazya'ya karşı askeri operasyon başlatan Gürcü otoriteleri, Abhazya coğrafyasında Kafkasyalı gönüllü milisler ve jeostratejik saiklerle hareket eden Rusya'nın desteğini almış silahlı Abhaz unsurlara karşı mücadele etmiştir.³ 1993 yılının Eylül ayında Rus destekli unsurların galibiyetiyle neticelenen çatışmalar sonrasında fiili olarak mukavemet kazanan Abhaz bağımsızlığı sınırlı sayıda devlet tarafından tanınmıştır.⁴ Yetersiz sayıdaki tanınmalar, Abhazya'nın ampirik egemenliğini (*empirical sovereignty*) yargısal egemenliğe (*jurisprudential sovereignty*) dönüştürmesine imkân vermemiş;⁵ devletlerarası hukuk tarafından

¹ 1995 Anayasasının 1'inci maddesinin ilk fıkrası doğrultusunda özerkliği tanınan Abhazya, Anayasanın 7'nci maddesinde belirtilen hükümler dairesinde teşri ve icrai yetkilere sahiptir. Abhaz özerkliğine dair diğer bazı hususlar, Anayasanın 37, 45 ve 50'nci maddelerinde ayrıca düzenlenmektedir.

² Coppieters, 2003: 190-191.

³ Popescu, 2011: 28-29.

⁴ Sınırlı tanınmaya dair nicel veriler ve kapsamlı analizler, bu çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde mevcut bulunmaktadır.

⁵ Ampirik egemenlik, 1934 yılında yürürlüğe giren ve 1936 yılında Milletler Cemiyeti Sözleşme Serisi'ne kaydedilen Devletlerin Hak ve Görevlerine Dair Montevideo Sözleşmesi'nin 1'inci maddesinde sıralanan ve devlet olmanın asgari şartları olarak nitelendirilen koşulların sağlanmasıyla elde edilebilmektedir. Mevzu bahis koşullar şu şekilde sıralanabilir: (1) tanımlanmış bir toprak parçası, (2) bu toprak parçası üzerinde yaşayan kalıcı bir nüfus, (3) söz konusu nüfusu idare edecek bir iktidar güç ve (4) diğer devletlerle ikili yahut çoklu ilişki yürütebilme ehliyeti. Not edilen şartları sağlayan ve ampirik egemenliklerini elde eden devlet teşkilatlanmaları, bu egemenliklerinin uluslararası düzlemde tanınmasıyla birlikte yargısal egemenliklerini tesis edebilmektedir. Egemenliğin gerek ampirik gerekse yargısal veçhelerine ilişkin detaylı izahatlar, bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde yer almaktadır.

sözde devlet (*quasi/sham/pseudo state*) olarak ifade edilen statüyle günümüze kadar varlığını sürdürmesine sebep olmuştur.⁶

Etno-kültürel saiklerle birlikte özellikle Rusya'nın jeostratejik politikalarının da bir ürünü olarak ortaya çıkan Gürcü-Abhaz ihtilafının çözümüne dair pek çok adım, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren atılmıştır.⁷ Bu adımlar, Abhazy coğrafyası üzerinde mevcut bulunan yargısal egemenliğini ampirik egemenlikle taçlandırmak isteyen Gürcistan ile var olan ampirik egemenliğini yargısal egemenlikle bütünleştirerek bağımsızlığını uluslararası düzlemde tanıtır kılmayı hedefleyen Abhazy arasında bir orta yol bulamamıştır.⁸ Gürcü ve Abhaz otoritelerinin yürütmüş olduğu müzakerelerin sonuçsuz kalması, iki toplum arasında savaş döneminde hızlı bir şekilde artan husumetlerin kökleşmesine ve karşılıklı güvensizliğin kurumsallaşmasına sebep olmuştur.⁹ Kökleşen husumetler ve kurumsallaşan güvensizlik, genel itibarıyla 2020 yılına kadar etkin bir şekilde varlığını hissettirmiştir.¹⁰ 2020 yılında vuku bulan bazı olaylar ise iki toplum arasında karşılıklı güvenin tesis edilebilmesi için yeni kapılar aralamıştır.

Dünyanın tamamını etkisi altına alan; ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal, psikolojik ve diğer pek çok alanda tesir bırakan ve bırakmaya da devam eden küresel koronavirüs salgını döneminde Abhazy'nın yaşamış olduğu mühim sorunlar ve bu sorunların çözümü için Gürcistan tarafından atılan adımlar, iki toplum arasındaki buzların eritilmesi için gerekli olan normalleşme süreçlerinin öncü hamlelerinin pratiğe dökülmesine imkân vermiştir.¹¹ Abhazy'ya yapılan sağlık yardımları ile Abhazlara sunulan sağlık hizmetlerinin devamını savunan toplum tabanlı Gürcü desteği, yeni Abhaz yönetiminin Gürcistan ile ikili ilişkilerini geliştirme ve birçok alanda iş birliği yapma arzusu, Gürcü devletinin mevcut siyasi, ekonomik ve askeri kapasitesi ve Gürcü halkının barışçıl müzakereye dayalı çözümü destekleyen güncel isteği dikkate alındığında; Gürcü-Abhaz ihtilafının çözümü için yeni bir ihtimalin doğduğu söylenebilmektedir.¹²

Gürcü-Abhaz ilişkilerinde ivedi bir normalleşme ve iki toplum arasındaki ihtilafın derhâl ortadan kalkması kolay değildir. Uzun yıllar önce vuku bulan fiili ayrılık sonrasında kökleşen husumetler ve kurumsallaşan güvensizliğin aniden buharlaşması zordur. Ancak, koronavirüs salgını döneminde ortaya çıkan ve ikili ilişkileri ılımlılaştıran hususlar, karşılıklı güven ortamının inşası için umut verici niteliktedir. Bu çalışmaya göre; ılımlılaştıran atmosferde atılacak konfederalleşme adımları, kısa vadede iki toplum arasında iş birlikleri kurulabilmesine imkân verecektir. Bu adımlar, ilk etapta Abhazy'nın menfaatine olan, sözde Abhaz devletini egemen devlet statüsüne kavuşturacak teşebbüsler olarak algılanabilir. Konfederalleşme adımları çerçevesinde Gürcistan'ın bağlantı devleti statüsüne kavuşacak Abhazy, kısa vadede yargısal egemenliğini elde edebilir. Fakat, bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki; kurulacak olan Gürcü-

⁶ Devletlerarası hukuk düzleminde Abhazy'nın sözde devlet olarak kabul edilmesinin gerekçeleri, bu çalışmanın ikinci bölümünde izah edilmektedir.

⁷ Söz konusu teşebbüsler, bu makalenin ikinci bölümünde kısaca değerlendirilmektedir.

⁸ Ampirik ve yargısal egemenlik kavramlarının hukuki açıdan anlam ve kapsamına dair analizler, bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde yer almaktadır.

⁹ Garb, 2012: 92-99.

¹⁰ Bayar, 2021: 43.

¹¹ 12 Aralık 2019 tarihinde Çin'de ortaya çıkan yeni koronavirüs hastalığı, kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayıldı. Ortaya çıkışından kısa süre sonra, 12 Mart 2020 tarihinde, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemik bir hastalık olarak ilan edilen koronavirüs hastalığı, 2021 yılının Kasım ayı itibarıyla 5 milyondan fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.

¹² Mevzu bahis ihtimalin doğuşunda etkili olan hususların tamamı, bu çalışmanın birinci bölümünde not edilmektedir.

Abhaz konfederasyonu, ikili iş birlikleri ve bütünleşmeci operasyonlar aracılığıyla yerel, bölgesel veya ulusal bağlılıkları uzun vadede konfederal bağlılıklara dönüştürebilir. Siyasi devlet teşkilatlanması, konfederal bağlılıkların meyvesi olarak şekillendirilen karşılıklı güven atmosferi içerisinde federal veya üniter bir yapılanmaya evrilebilir. Alman, Amerikan, Flemenk ve İsviçre Konfederasyonlarının tarihi gelişimi ve nihayetinde tek devlete evrilme süreçleri bu noktada örnek teşkil etmektedir. Benelüks Konfederasyonu da benzeri bir süreç içerisinde geçmesi hasebiyle güncel ve dinamik bir örnek olarak tek devlete evrilme iddiasını güçlendirici niteliktedir.

Uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, devletlerarası hukuk ve anayasa hukuku ile ilgili boyutları olan bu çalışma, Gürcü-Abhaz ihtilafının güncel durumunu değerlendirmekte; ihtilafın beliren ılımlı atmosferde atılacak konfederalleşme adımlarıyla çözülebileceğini iddia etmektedir. İhtilafın güncel durumunun analizi kapsamında akademik ve kurumsal eserlerden istifade eden çalışmamız, konfederal yöntemlerin ihtilafın çözümündeki muhtemel etkililiği ve yetkinliğini göstermek için kütüphane temelli yayınların yanı sıra devletlerarası antlaşmalar, anayasalar ve diğer mevzuat kaynaklarından da yararlanmışır.

Gürcü-Abhaz ihtilafının çözümüne dair güncel ve dinamik süreçleri dikkate alıp yeni bir anayasal düzen öneren ve bu önerisiyle ilgili literatüre katkı sunma teşebbüsü içerisinde olan çalışmamız, ihtilafın tarihsel arka planını ve günümüzdeki vaziyetini aktararak yola koyulmaktadır. Konfederal adımların beliren çözüm atmosferinde dikkate alınabilecek muhtemel katkılarını kuramsal bilgilendirmeler ve pratik örnekler marifetiyle izah ederek yola devam eden çalışmamız, ihtilafın çözümünde kullanılacak askeri yöntemlerin yetersizliğine ilişkin nihai analizlerini sunarak neticeye ulaşmaktadır.

1. Gürcü-Abhaz İhtilafının Tarihsel Arka Planı ve Güncel Durumu

Abhazha, Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü vazifesi gören Kafkasya coğrafyasında yer alan ve çalkantılı tarihi olan bir bölgedir.¹³ Kafkasya'nın kadim topluluklarından biri olan Abhazlar, tarihin pek çok döneminde güçlü imparatorlukların etkisi altında kalmıştır.¹⁴ Gürcü-Abhaz ihtilafının arka planı ve tarihi kökenleri, belirtilen imparatorluk dönemlerinin öz bir şekilde incelenmesiyle idrak edilebilmektedir.¹⁵

Abhazy'a'nın tarihi geçmişi, günümüz Gürcistan Cumhuriyeti'nin batısında kurulmuş olan ve mitolojik olarak ilgiyle incelenen Kolhis Krallığı'na kadar uzandığı iddia edilmektedir.¹⁶ Gürcü dilinden farklı bir Kuzeybatı Kafkas dili olan Abhazca'yı konuşan Abhazlar;¹⁷ İpek Yolu üzerinde yer alan, hem ekonomik hem de jeostratejik öneme sahip olan bir coğrafyada konumlanmalarından ötürü milattan önce 7'nci yüzyıldan beri sayısız siyasi ve politik çatışmanın konusu olmuştur.¹⁸ Romalılar ve Bizans İmparatorluğu etkisinde uzun yıllar varlık mücadelesini sürdüren Abhazlar, *Lazika* olarak isimlendirilen ve Latin dilinde "*Lazların Ülkesi*" anlamına gelen bölgede kendi kültürlerini yaşatmak için mücadele etmiştir.¹⁹ Milattan sonra ilk yüzyılda Roma

¹³ Özsağlam, 2020: 4-5.

¹⁴ Hewitt, 2013: 15-22.

¹⁵ Hewitt, 1993: 267-323.

¹⁶ Braund, 1994: 92-94.

¹⁷ Kiril alfabesini kullanan Abhazcadan farklı bir dil olan Gürcüce, 33 harften oluşan ve kendine has karakterleri bulunan müstakil bir alfabeye sahiptir. İki dil arasındaki biçimsel ve sistematik farklar hakkında daha fazla bilgi için bknz: Toft, 2001: 126-130.

¹⁸ Allen, 1971: 49; Lang, 1966: 64.

¹⁹ Hewitt, 2013: 15-19.

İmpartorluğu'nun egemenliği altına giren *Lazika*, 4'üncü yüzyılda bağımsızlığını kazanmış; ancak bu bağımsızlık dönemi çok uzun sürmemiştir.²⁰ Bağımsızlıkla birlikte gelen genel anlamdaki barış ve huzur dönemi sadece 60 yıl sürmüştür; *Lazika*, takip eden süreçte Bizans İmpartorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir.²¹ *Lazika*'nın siyasi teşkilatlanmasında kapsamlı değişikliğe giden Bizanslılar, Abhazya'nın başkenti Sohum'da bir prenslik teşkil etmiştir.²² Milattan sonra 540'lı yıllarda Bizans etkisiyle Hristiyanlığı kitleler hâlinde kabul eden Abhazlar, Bizans ve Persler arasında vuku bulan bölgesel egemenlik mücadelelerinde önemli bir aktör olarak yer almıştır.²³

Bir Orta Çağ feodal devleti olarak 8'inci yüzyılın sonlarında İkinci Leon tarafından kurulan Abhazya Krallığı; siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan prenslik döneminde olduğu gibi, Bizans etkisi altında varlığını sürdürmüştür.²⁴ Abhazya Krallığı'nın 1008 yılında Üçüncü Bagrat idaresindeki Gürcü Krallığı ile birleşmesi sonrasında, yeni bir anayasal oluşum olarak Abhaz-Gürcü Birleşik Krallığı tarih sahnesine çıkmıştır.²⁵ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki; Bizans etkisi, önceki dönemlerde olduğu gibi, yeni kurulan Birleşik Krallık üzerinde de aynen devam etmiştir.²⁶

11'inci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gürcü halkıyla birlikte Türkmen akınlarının etkisinde kalan Abhazlar, 12'nci yüzyılın ortalarında savaşız dönemler geçirmiş; ancak 13'üncü yüzyıldan itibaren Moğol tahakkümü altına girmiştir.²⁷ Osmanlı İmpartorluğu'nun Gürcistan'ı 16'ncı yüzyılda fethetmesi sonrasında Osmanlıların himayesi altına giren Abhazlar, Sohum merkezli beyliklerinde Osmanlı etkisiyle kitleler hâlinde İslam dinini benimsemiştir.²⁸ 1810 yılına kadar Osmanlı himayesinde varlığını sürdüren Abhaz Beyliği, bu tarihte Çarlık Rusya'ya bağlı bir prensliğe dönüşmüştür.²⁹ 1853-1856 yılları arasında Osmanlı İmpartorluğu ve Çarlık Rusya arasında gerçekleşen Kırım Savaşı esnasında Abhazya'yı tekrardan ele geçiren Osmanlılar, Kırım Savaşı'nı kaybetmelerinden dolayı bölgeden geri çekilmek zorunda kalmıştır.³⁰

Kafkasya üzerinde tam tahakküm kurma gayesiyle hareket eden Ruslar, 1864 yılında Abhaz Prenslığı'nin özerkliğini düzenleyen kanunları ilga etmiş ve Prenslığı, merkezi Çarlık rejimine bağlı hâle getirmiştir.³¹ Özerk statülerinin mülga hâle gelmesi sonrasında, 1866 yılında bir Rus albay ve komutasındaki askerleri öldürerek Rusya'ya karşı isyan başlatan Abhazlar, Çarlık ordusunun devreye girmesi sonrasında bastırılmıştır.³² 1903 yılından itibaren Rusya'nın Kafkasya valiliğine bağlı bir bölgeye dönüşen Abhazya'ya Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı

²⁰ Coppieters, 2002: 89-90.

²¹ Bennigsen ve Wimbush, 1986: 213-216.

²² Cherkasov, vd., 2018: 1001-1016.

²³ Rayfield, 2012: 47-50.

²⁴ Tsursumia, 2020: 96.

²⁵ Ercan, 2020: 251.

²⁶ Ercan, 2020: 251-252.

²⁷ Ercan, 2020: 262.

²⁸ Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri, 1578 ve 1580 yıllarında düzenlenen seferler sonrasında Sohum'u Osmanlı İmpartorluğu'na dâhil etmiştir. Daha fazla bilgi için bknz: Gamakharia ve Akhaladze, 2016: 19; Rayfield, 2012: 181.

²⁹ Erşan, 2017: 146-147.

³⁰ Gamakharia ve Akhaladze, 2016: 33-36.

³¹ Cornell, 2001: 133.

³² İsyen sürecinde yaklaşık 5 bin Abhaz Ruslar tarafından öldürülmüş; Abhazya bölgesinde yaşayan Müslüman Ubıhlar ve Çerkezlerin önemli bir kısmı sürgün politikasına tabi tutulmuştur. Sürgün politikasının bir sacayağı olarak; sayıları 200 bini geçen Müslüman topluluklar, Osmanlı İmpartorluğu'na göç ettirilmiştir. Daha fazla bilgi için bknz: Cornell, 2001: 133; Gamakharia ve Akhaladze, 2016: 37; Rayfield, 2012: 300.

İmparatorluğu çıkartma yapmıştır; ancak çıkartmanın başarıyla neticelendirilememesi sonrasında, bölgede yaşayan Müslüman topluluklar, gemilerle Batı Karadeniz illerine getirilmiş ve bu illerde ikamet etmeleri sağlanmıştır.³³ Ayrıca belirtmek gerekir ki; göçler sadece Anadolu'ya yönelmemiş, diğer Osmanlı topraklarına da – örneğin; Kosova, Filistin, Irak, Suriye ve Ürdün – Müslüman Kafkas halkları göç etmiştir.³⁴

Romanov Hanedanlığı'nın hükümrانlığındaki Çarlık Rusya'nın 1917 yılında vuku bulan Bolşevik Devrimi ile yıkılması sonrasında, Abhazya bölgesinde çeşitli değişkenler ortaya çıkmıştır.³⁵ Devrimin lideri olan ve komünist bir yönetim kurmayı hedefleyen Vladimir Lenin, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı (*the right to self-determination*) kapsamında toplulukların kendi etno-kültürel kimliklerini koruyup geliştirmesi fikrini makul karşılamıştır.³⁶ 1921 yılında Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adı altında yeni bir siyasi teşkilatlanmaya anayasal olarak izin veren Sovyet yönetimi, 1931 yılına kadar Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti şeklinde tek bir çatı altında birleşen Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile Abhazya'yı niteliksel olarak eşit konuma getirmiştir.³⁷ Federatif Cumhuriyetin üç temel bileşeniyle eşit konuma sahip Abhazya, bu statüsünü uzun süre koruyamamış; 1931 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle beraber özerk bir cumhuriyete dönüştürülerek Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır.³⁸

Sovyet elitlerince bir tatil ve eğlence yeri olarak algılanan Abhazya, Sovyetler Birliği'nin Josef Stalin tarafından idare edildiği dönemde (1922-1953), Sovyet sınırlarında yaşayan diğer etno-kültürel topluluklar gibi, kültür ve dil konusunda çeşitli asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır.³⁹ Abhazya'nın demografik yapısını değiştirmek ve bölgedeki Abhaz kültürünün etkilerini ortadan kaldırmak için iskân politikaları uygulayan Sovyet rejimi, Abhazları Gürcistan sınırları dışına göç etmeye zorlamış; göç edenlerin yerine de Gürcüleri yerleştirmiştir.⁴⁰ Abhaz karşıtlığıyla bilinen Gürcistan Komünist Partisi Lideri Lavrenti Beriya'nın göreve gelmesi akabinde, 1937 yılından sonra yoğun bir şekilde uygulanan iskân politikalarını, Beriya'nın halefi olan Kandid Çarkviani tarafından pratiğe dökülen sayısız asimilasyon politikaları izlemiştir.⁴¹ 1938 yılından itibaren uygulanan bu politikalar kapsamında Abhaz alfabesi Gürcü alfabesine çevrilmiş ve Abhazcanın resmî kullanımı yasaklanmıştır.⁴² Abhazca'yı eğitim dili olarak kullanan bütün okulları 1944-1945 eğitim-öğretim yılında kapatan Gürcü yönetimi, eğitim dili olarak sadece Gürcücenin kullanımına cevaz vermiştir.⁴³

Abhazların Gürcüleştirmesini (*Georgianisation*) amaçlayan asimilasyon politikaları, Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nde iktidara gelen Nikita Kruşçev döneminde (1953-1964) başlatılan Stalinsizleştirme (*de-Stalinisation*) sürecinde hafifletilmiştir.⁴⁴ Stalin döneminde kayda geçen etno-kültürel ve insani baskılar ile tahribatları telafi etme döneminden Abhazlar

³³ Sönmezoğlu, vd., 2017: 224.

³⁴ Hewitt, 1999: 466.

³⁵ Hewitt, 2009: 186-187.

³⁶ Öz-Döm, 2017: 197-198.

³⁷ Cornell, 2001: 143.

³⁸ Sönmezoğlu, vd., 2017: 225.

³⁹ Souleimanov, 2013: 95.

⁴⁰ Hunter, 2001: 3.

⁴¹ Tsurtsumia, 2020: 109.

⁴² Stewart, 2003: 5-10.

⁴³ Potier, 2001: 9.

⁴⁴ Hanf ve Nodia, 2001: 23-25; Stewart, 2003: 6-7.

da istifade etmiş; Birliği etkisi altına alan etno-kültürel açıdan hoşgörü ve tolerans iklimi Abhazya'ya da sirayet etmiştir.⁴⁵ Kremlin yönetimi, Osetler ve Abhazlar gibi Gürcistan'da yaşayan etnik toplulukların kimliğe dayalı temel hak ve hürriyetlerini korumak ve güvence altına almak için gerekli olan anayasal ve kanuni düzenlemeleri yapmış; Abhazcanın yaygınlaştırılması ve kamusal alanda kullanılması için bu dile uyarlanmış yeni bir Kiril alfabesi oluşturmuştur.⁴⁶

1921-1931 döneminde pratiğe dökülen ve Gürcistan ile Abhazya'yı eşit statüde iki sosyalist cumhuriyet olarak kabul eden anayasal düzene geri dönülmesi için 1978 ve 1989 yıllarında Abhazlar tarafından çeşitli siyasi çalışmalar yürütülmüştür.⁴⁷ Bu talebin Sovyetler Birliği'nce yerine getirilmemesi ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Gürcüceyi tek resmî dil olarak ilan etmesi üzerine, Abhazya'nın teşri erki olan Abhazya Yüksek Sovyeti, 15 Ağustos 1990 tarihinde Abhazya'nın egemenliğini ilan etmiştir.⁴⁸ Günümüzde hâlen daha devam etmekte olan Sovyet sonrası Gürcü-Abhaz ihtilafının temelleri de aslında Abhazya'nın egemenliğinin ilanı sonrasında atılmıştır.⁴⁹

8 Nisan 1991 tarihinde Gürcü bağımsızlığının ilan edildiği dönemde Gürcistan'ın siyasi liderliği, aşırı Gürcü milliyetçisi olan Zviad Gamsahurdiya tarafından yürütülüyordu. Gürcistan'da yüzyıllardır yaşayan etnik azınlıkları "*misafir*" olarak gören ve "*Gürcistan Gürcüler içindir*" gibi, ötekileştirici ve şovenist bir slogana yaslanan Gamsahurdiya, Abhazya ve Güney Osetya'nın özerk statülerini ortadan kaldıracak ve her iki bölgede asimilasyon politikalarının uygulanmasına imkân verecek bir yol haritası belirlemiştir.⁵⁰ Gürcü bağımsızlığının ilan edildiği dönemde Gürcistan'da ortaya çıkan ve bir yanda Gamsahurdiya yanlılarının, diğer yanda Sovyetler Birliği Eski Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze destekçilerinin bulunduğu iç savaş ortamını fırsata çeviren Abhazya, 23 Temmuz 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵¹ Bağımsızlık ilanını takiben, Abhazya'yı yeniden kontrolü altına almak isteyen ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tesis etmeyi arzulayan Tiflis yönetimi, Ağustos ayı içerisinde askeri harekât başlatmıştır.⁵² Bu harekât, 1993 yılının Eylül ayına kadar sürecektir olan, bir tarafta Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin, diğer tarafta Kafkasyalı gönüllü milisler ve Rus askerlerinin desteğini alan silahlı Abhaz unsurlarının yer aldığı çatışmaları beraberinde getirmiştir.⁵³

Abhazlar lehine sonuçlanan çatışmalar sonrasında, savaş öncesi Gürcü ordusunun Abhazlara uyguladığı gayriinsani ve zalimane uygulamaların benzerleri, bu sefer de Abhazlar tarafından Gürcülere uygulanmıştır.⁵⁴ Şöyle ki; savaş öncesi dönemde Abhazya nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 45'ini oluşturan Gürcüler, Abhazya'dan zorunlu olarak göç ettirilerek mülteci konumuna düşürülmüştür. Zorunlu göç politikasının bir istisnası olarak; Abhazya'nın Gali bölgesinde bazı

⁴⁵ Potier, 2001: 9.

⁴⁶ Gamakharia ve Akhaladze, 2016: 49-50.

⁴⁷ Tsurtsumia, 2020: 111.

⁴⁸ Hopf, 2005: 228.

⁴⁹ Bagdasaryan ve Petrova, 2017: 100-110.

⁵⁰ Aşırı Gürcü milliyetçiliğine dayalı bir resmî histografya anlayışı inşa eden Gamsahurdiya, Abhazları bir Gürcü kabilesi olarak tanımlayarak bu topluluğun kendine has etno-kültürel özelliklerinin mevcudiyetini ve bunların korunarak geliştirilmesini reddetmiştir. Gamsahurdiya'nın radikal asimilasyoncu perspektifi hakkında daha fazla bilgi için bkz: Souleimanov, 2013: 90-116.

⁵¹ Coene, 2009: 39.

⁵² Lynch, 2004: 21; Wakizaka, 2020: 132.

⁵³ Kolstø, 2020: 143; Zürcher, 2007: 141.

⁵⁴ Mikhelidze, 2009: 27; Sarıkaya, 2011: 3.

Gürcü toplulukların varlıklarını devam ettirmesine Abhaz otoriteleri tarafından izin verilmiştir.⁵⁵ Gürcistan ve Abhazya arasında süren çatışmaların Gürcüler aleyhine değişmesi, 1 Aralık 1993 tarihinde ateşkesin imzalanmasını beraberinde getirmiştir.⁵⁶ Ateşkesin imzalandığı tarih itibarıyla Gürcistan'ın elinde kalan tek Abhaz toprağı, Abhazya'nın azınlık topluluklarından biri olan Svanların yoğun bir şekilde yaşadığı Kodori Vadisi olmuştur.⁵⁷

Abhazlar lehine sonuçlanan çatışmanın en önemli çıktılarında biri, 1993 yılında Rusya'nın öncülüğünde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na Gürcistan'ın katılması ve Rus askeri üslerinin kendi topraklarında konuşlanmasını kabul etmesidir.⁵⁸ Üyelik, Gürcü-Rus ilişkilerinin normalleşmesi için bir pencere açmış; Gürcistan'ın Rus etki alanına girmesine ve bu kapsamda Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin döneminde (1991-1999) iki devlet arasında ekonomik ve askeri anlamda iş birliklerinin artmasına imkân sağlamıştır.⁵⁹

Aşırı Gürcü milliyetçisi Gamsahurdiya'nın kısa cumhurbaşkanlığı döneminin askeri müdahaleyle bitmesi sonrasında göreve gelen Şevardnadze, 1997 yılına kadar Gürcistan'da mevcut bulunan siyasi istikrarsızlık ortamının ortadan kaldırılması hususunda pek çok çalışma yapmış olsa da, Cumhuriyetin bir hukuk devleti olma ve devlet otoritesinin ülke sathında sağlanması noktasında başarılı olamamıştır. Şöyle ki; Şevardnadze'nin iktidar dönemindeki Gürcistan, Sovyet sonrası cumhuriyetler içerisinde en fazla yolsuzluk görülen devletlerden biri olmuştur.⁶⁰ 2001 yılına kadar Kaheti bölgesindeki Pankisi Vadisi özelinde devlet otoritesinin sağlanmasında güçlükler yaşanmış; söz konusu bölge, uluslararası suç örgütlerinin güvenli alanı olarak görünüm sergilemiştir.⁶¹ Merkezi otoritenin tesis edilmesi noktasında başarısızlıkla karşılaşılan tek yer Pankisi Vadisi olmayıp, Acara ve Cavakheti bölgelerinde de benzeri başarısızlıklar Şevardnadze döneminde kayıtlara geçmiştir.⁶² Ancak bu başarısızlıklar, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Gürcü-Abhaz çatışmasının nihai çözümü için siyasi ve diplomatik adımların atılmasını da engellemiştir.⁶³

Abhaz otoritelerinin 1996 yılının Şubat ayında devletin iki eşit hukuki tarafları olma temelinde hazırladıkları taslak protokol, 26 Eylül 1997 tarihinde görüşmeye açılmıştır.⁶⁴ Gürcü-Abhaz siyasi çıkmazını çözmeye yönelik sürdürülen görüşmeler sonucunda bir birlik devleti olma amacı güdülmüş; dış politika, uluslararası ekonomi, milli savunma, sınır ve gümrük yönetimi, çevre politikaları ve azınlık hakları konularında Abhaz ve Gürcü otoritelerinin ortak yönetimi öngörülmüştür. Anayasal düzlemde sürekli olarak bir anlaşma sağlanması amaç edinilse de Birleşmiş Milletler'in (BM) ayrıca dâhil olduğu Cenevre görüşmelerinde olumlu neticeye varılamamıştır.⁶⁵ Sonuç vermeyen çözüm girişimlerinin ardından, 1999 yılının Ekim ayında, Abhazya tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığın ilanı ivedi olarak uluslararası mecrada

⁵⁵ Sönmezoğlu, vd., 2017: 226.

⁵⁶ Coene, 2009: 37.

⁵⁷ Rayfield, 2012: 384.

⁵⁸ Souleimanov, 2013: 162.

⁵⁹ Rayfield, 2012: 384-38; Trier, vd., 2010: 7.

⁶⁰ Kupatadze, 2012: 19.

⁶¹ Wittig, 2009: 250-260.

⁶² McNeill, 1997: 98-103; Cornell ve Nilsson, 2009: 252.

⁶³ Graalfs, 2011: 37-38.

⁶⁴ Cutts, 2007: 289-291.

⁶⁵ Potier, 2001: 113.

tanınmamış olmakla birlikte, Rusya Federasyonu'nu Abhazya'yı askeri ve ekonomik açıdan desteklemeye teşvik etmiştir.⁶⁶

Yeni milenyum, Gürcistan'ın siyasi görünümü açısından köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir.⁶⁷ 1995 yılından beri Gürcü Devlet Başkanı olan Şevardnadze'ye karşı 2003 yılının Kasım ayında Batı yanlısı bir başkaldırı yaşanmıştır.⁶⁸ 2 Kasım 2003 tarihinde yapılan seçimlere hile karıştığı iddiasıyla başlayan gösteriler, Mihail Saakaşvili ve destekçilerinin ellerinde güllerle birlikte Gürcü Parlamentosu'na girerek oturumu kesmesiyle devam etmiş ve "*Gül Devrimi*" olarak adlandırılan radikal değişim süreciyle tamamlanmıştır.⁶⁹

2000'li yılların başında eski Sovyet ve Balkan coğrafyasında gerçekleşen toplumsal hareketlere dayalı renkli devrimlerin bir örneği olarak gösterilen Gül Devrimi'nin ardından, 2004 yılının Ocak ayında Gürcistan'da erken seçimler düzenlenmiştir. Devrimin Batı yanlısı öncü ismi Saakaşvili'nin lideri olduğu Birleşik Ulusal Hareket, toplam geçerli oyların yüzde 96'sını alarak seçimin açık ara galibi olmuş ve iktidara gelmiştir.⁷⁰ Saakaşvili yönetimi, bir taraftan ekonomik liberalleşme ve devlet kurumlarının kurumsallaşması için çeşitli reformlar yapmış, diğer taraftan merkezi yönetimin daha güçlü hâle getirilmesi için anayasal politikalar üretmiştir.⁷¹ Bu kapsamda; Şevardnadze döneminde geniş teşri ve icrai yetkileri Aslan Abaşidze liderliğinde kullanan Acara Özerk Cumhuriyeti'nin merkezi yönetim ile arasında bulunan bağlar sıklaştırılmış ve merkezi yönetimin muhtariyete karşı hiyerarşik üstünlüğünü perçinleyen hukuki normlar Gürcü mevzuatına dâhil edilmiştir.⁷²

Acara'yı merkezi yönetimin etkisi altına almayı başaran Saakaşvili yönetimi, benzeri anayasal politikalarını Abhazya ve Güney Osetya için de uygulamak için planlamalar yapmıştır.⁷³ Bu teorik planların pratik teşebbüslere dönüştürülmek istendiği dönemde, Abhazya ile Rusya Federasyonu arasında iktisadi ve askeri anlamda sıkı bir ilişki mevcut bulunmaktaydı.⁷⁴ Şöyle ki; 2007 yılına kadar nüfusunun takribi yüzde 80'i Rus pasaportuna sahip olan Abhazya, Rus Rublesini milli para birimi olarak kullanmakta ve Abhazya'nın neredeyse her bölgesinde Rus barış güçleri veya sınır güvenlik personeli görev yapmaktaydı.⁷⁵ Aynı dönemde, nüfusunun üçte birini Gürcülerin oluşturduğu Güney Osetya'da da benzeri Rus etkisi hissedilmekteydi. Saakaşvili, 2004-2008 yılları arasında fiili anlamda Gürcü kontrolü altında olmayan Güney Osetya'nın özerkliğinin kaldırılacağına defalarca altını çizmiş ve bu durum, Rusya'yı Abhazya ve Güney Osetya ile doğrudan resmî kanallar inşa ederek sıkı ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir.⁷⁶ Rusya'nın desteğini daha güçlü bir şekilde hisseden Oset militanlar, Güney Osetya'daki Gürcü mevzilerine ve yerleşim birimlerine 2008 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında çeşitli

⁶⁶ Eissler, 2013: 126.

⁶⁷ Artman, 2013: 685.

⁶⁸ Sarıkaya, 2011: 2.

⁶⁹ Ülkenin kalkındırılması ve Gürcü milletinin refah seviyesinin yükseltilmesinde söz konusu olan başarısızlıklar ile yolsuzlukla mücadeledeki yetersizlikler, Şevardnadze'ye karşı sürdürülen ve neticeye kavuşturulan yaygın protestoların en mühim gerekçeleri olarak gösterilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz: Cornell, 2007: 6.

⁷⁰ Cornell ve Nilsson, 2009: 252.

⁷¹ Cornell, 2007: 7-8.

⁷² Cornell ve Nilsson, 2009: 253.

⁷³ Mitchell, 2006: 670-675.

⁷⁴ Gerrits ve Bader, 2016: 300-310; Natoli, 2010: 390-410.

⁷⁵ İkinci, 2019: 103-108.

⁷⁶ Bowker, 2011: 200.

saldırıları düzenlemiş; bu saldırılar sonrasında Abhaz, Oset ve Gürcü halkları arasındaki toplumsal kutuplaşmalar artmış ve yeni bir çatışma atmosferi Gürcistan'da belirlemiştir.⁷⁷ Çatışma iklimi, Rusya Federasyonu'nun Kafkasya coğrafyasında sürdürdüğü askeri tatbikatlar esnasında Güney Osetya'da yer alan Gürcü köylerini topçu ateşine tutması sonrasında nihai olgunluğuna erişmiş; Tiflis yönetiminin Güney Osetya'ya askeri operasyon başlatmasıyla Rus-Gürcü savaşı hâline dönüşmüştür.⁷⁸

Gürcü ordusunun 7 ve 8 Ağustos günlerinde gerçekleştirdiği taarruzlar, savaşın ilk saatlerinde bazı Oset köylerinin Gürcüler tarafından ele geçirilmesine yardımcı olsa da Rusya'nın desteklediği Osetler, beş gün süren savaşın ardından Gürcü güçlerini Güney Osetya'dan tamamen çıkarmıştır.⁷⁹ Güney Osetya'da süren savaşı fırsata dönüştüren Abhazlar, Abhazya sınırları içerisinde Tiflis yönetiminin hâkimiyetindeki tek yerleşim yeri olan Kodori Vadisi'ni ele geçirmiştir.⁸⁰ Gürcü tarafı adına net bir yenilgiyle sonuçlanan savaş sonrasında, Rusya Federasyonu ile Abhazya ve Güney Osetya arasındaki siyasi ve iktisadi bağlar daha da sıkışmıştır.⁸¹ Savaşın ve Gürcü hezimetinin sorumlusunun Abhaz ve Oset özerkliğine düşmanca tavır takınan Sakaşvili yönetimi olduğunu ilan eden Rusya Federasyonu, Batılı devletlerin Kosova'nın bağımsızlığını tanımalarına cevap niteliğinde bir hamle yapmış; hem Abhazya hem de Güney Osetya'yı 26 Ağustos 2008 tarihinde bağımsız devlet olarak tanımıştır.⁸² Bu tanıma ve takiben gelen diğer birkaç tanıma, bir sonraki bölümde etraflı bir şekilde açıklanacağı üzere, Abhazya'ya BM üyeliğiyle elde edebileceği egemen devlet statüsünü kazandırmamış; anayasal ve uluslararası düzlemde Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge olan Abhazya'yı sözde devlet hâline getirmiştir.⁸³

2008 savaşından sonra siyasi, ekonomik ve askeri açıdan Rusya'ya daha da bağımlı hâle gelen Abhaz yönetimi, hem Aleksandr Ankvab (2011-2014) hem de Raul Hacimba (2014-2020) liderliğindeki dönemlerde Moskova yanlısı politikaları yoğunlaştırmış; Tiflis yönetimi ile etkin ve dinamik siyasi ilişki kurmaktan kaçınmıştır.⁸⁴ Küresel koronavirüs salgınının öncü günlerinde, 22 Mart 2020 tarihinde düzenlenen seçimler sonrasında göreve gelen Aslan Bjaniya liderliğindeki Abhaz yönetimi ise, Sohum ve Tiflis arasındaki izolasyonun yumuşatılması ve ilişkilerin geçirgen hâle gelmesi için yeni arayışlar peşinde olduğunu gösterir nitelikte demeçler vermektedir.⁸⁵

Salgının ilk dönemlerinde tanı testlerine erişim, vaka sayılarının kaydı ve duyurulması, tedavi ve tedbir için gerekli tıbbi yardım malzemesinin temin edilmesi gibi hususlarda yetersiz kalan Abhaz yönetimi, 27 Mart 2020 tarihinden itibaren salgının bulaş hızını kontrol altına almak için sert tedbirleri uygulamaya koymuştur.⁸⁶ Abhaz devlet bütçesinin neredeyse yarısını oluşturan Rus yardımlarından, salgının yıpratıcı etkilerinin yoğun bir şekilde yaşandığı 2020 yılında çok fazla istifade edemeyen Abhaz yönetimi için koronavirüs salgını ekonomik açıdan

⁷⁷ Allison, 2008: 1147.

⁷⁸ Nagashima, 2019: 190.

⁷⁹ Allison, 2008: 1147-1148.

⁸⁰ Bowker, 2011: 200.

⁸¹ Souleimanov, vd., 2018: 74-78.

⁸² Aublaa, 2018: 317; Noutcheva, 2020: 15; Sarıkaya, 2011: 3.

⁸³ Bu çalışmanın yayına hazırlandığı tarihe kadar Abhazya'yı bağımsız bir devlet olarak tanıyan BM üyesi devletler şunlardır: Nauru, Nikaragua, Rusya, Suriye Arap Cumhuriyeti ve Venezuela. Abhazya'nın tanınması üzerine daha fazla detay için bknz: Aublaa, 2018: 313-319.

⁸⁴ Fuller, 2020; Kolstø, 2020: 144.

⁸⁵ Istrate, 2020.

⁸⁶ de Wall, 2020.

çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir.⁸⁷ 2012 yılında Rusya'dan 300 milyon Amerikan Doları mali destek alan Abhazya, 2020 yılında 140 milyon Amerikan Doları mali desteği gecikmeli olarak temin edebilmiştir.⁸⁸ Rus mali desteğindeki azalma bir taraftan bütçe krizlerini ortaya çıkartmış, diğer taraftan kamu görevlilerinin aylarca maaş almadan kamu hizmetlerini görmelerine neden olmuştur.⁸⁹ Abhazya'nın milli gelirinin üçte birini oluşturan turizm gelirlerinin de salgın döneminde sekteye uğraması, ekonomik sorunların giderilmesinde içsel dinamiklerin geliştirilmesini engellemiştir.⁹⁰ Salgınla mücadele kapsamında 27 Mart 2020 tarihinde sınırlarını kapatan Abhaz yönetimi, Rus turistlerin bölgeye erişimini yeniden sağlamak için 1 Ağustos günü sınırları yeniden açmış; ancak insan dolaşımına getirilen serbestiyet, günlük vaka sayılarının ve vefatların hızlı bir şekilde yükselmesiyle sonuçlanmıştır.⁹¹

Abhazya'da istihdam edilen sağlık personelinin yüzde 80'den fazlasının 60 yaş ve üzeri kişilerden oluşması ve yerel sağlık sistemindeki teknik yetersizlikler, salgının yönetimini zorlaştırmış; Rusya tarafından sağlanan tıbbi yardım malzemeleri de yetersiz kalmıştır.⁹² Bu süreçte ortaya çıkan bazı etkileşimler, Gürcü-Abhaz ilişkilerinin geleceği açısından yeni bir sayfanın açılmasına imkân verecek türdendir.⁹³ Gürcistan Cumhurbaşkanı Salome Zurabişvili ve diğer Gürcü yöneticiler, salgınla mücadele sürecinde Abhazya'ya destek olmak üzere BM kuruluşlarının aktif rol almasını rica etmiş; Gürcistan üzerinden bölgeye sağlanacak yardımların Gürcü otoritelerince engellenmeyeceğini duyurmuştur.⁹⁴ Bu çağrılar uluslararası platformlarda karşılık bulmuş; önemli miktarda tıbbi yardım malzemesi, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın sponsorluğunda ve Dünya Sağlık Örgütü'nün öncülüğünde Gürcistan üzerinden Abhazya'ya ulaştırılmıştır.⁹⁵ Ek olarak; Abhaz halkının Gürcü hastanelerinde tedavi görmesi için prosedürleri kolaylaştıran Gürcü hükümeti, Abhazya sınırına yakın bir Gürcü şehri olan Rukhi'de yeni bir hastane açarak Abhazların Gürcü sağlık hizmetlerinden istifade edebilmesi için arzulanan adımları atmıştır.⁹⁶ Salgınla mücadelede en önemli aşamalardan biri olan tedavi süreçlerine ilişkin olarak da Gürcü-Abhaz etkileşimi sağlanmış; Abhaz doktorlar ile Gürcistan'ın Kutaisi şehrinde görev yapan Gürcü doktorların tedaviye dair birbirlerine danışabileceği çevrim içi platformlar BM Kalkınma Programı sponsorluğunda oluşturulmuştur.⁹⁷

Abhaz ve Gürcü yetkililer arasında salgın döneminde vuku bulan ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine yardımcı olacak etkileşimler, Gürcü halkı tarafından da desteklenmektedir. Kafkasya Araştırma Merkezi tarafından 2020 yılında yapılan bir araştırmaya göre; Gürcü halkının yüzde 90'ı, salgınla mücadele kapsamında Abhazya'ya yapılan yardımların devam etmesi gerektiğini savunmaktadır.⁹⁸ Söz konusu yardımlar, Abhaz toplumunun yeni lideri Bjaniya tarafından da olumlu karşılanmaktadır.⁹⁹ Fiili ayrılığın tesis edilmesinden sonra geçen uzun süre sonrasında ivedi bir normalleşmeyi ve halklar arasındaki ihtilafın derhâl ortadan kalkmasını

⁸⁷ Kucera, 2020a.

⁸⁸ Hauer, 2020.

⁸⁹ Tsvizhba, 2020.

⁹⁰ Kucera, 2020b.

⁹¹ Kucera, 2020c.

⁹² Hauer, 2020.

⁹³ de Wall, 2020.

⁹⁴ Dumbadze, 2020.

⁹⁵ de Wall, 2020.

⁹⁶ de Wall, 2020; Hauer, 2020.

⁹⁷ Hauer, 2020.

⁹⁸ Hauer, 2020.

⁹⁹ Anjaparidze, 2020; Istrate, 2020.

hayatın olağan akışına uygun görmeyen Bjaniya; bölgesel güvenlikten elektrik üretimine, ulaşımdan salgınla mücadeleye kadar pek çok konuda iki barışçıl komşu olarak Abhazya ve Gürcistan'ın iş birliği yapmasının isabetli olacağını belirtmiştir.¹⁰⁰ Mevzu bahis alanlarda iş birliklerinin kurulabilmesi için iki toplum arasında karşılıklı güvenin net bir şekilde tesis edilmesi gerekliliği aşikârdır. Konfederal yönetimin sağlayacağı imkân ve kabiliyetler marifetiyle bahsi geçen karşılıklı güven ortamına kavuşulması ve Gürcü-Abhaz ihtilafının kalıcı çözümüne ulaşılması ihtimal dâhilindedir. Söz konusu imkân ve kabiliyetler, konfederal yönetimin bir sonraki bölümde tanıtılmasından sonra mukayeseli analizler eşliğinde sunulacaktır.

2. Konfederal Yönetimin Temel Nitelikleri

Bir devletin kurulabilmesi için temel düzeyde ülke, millet ve egemenlik şeklinde üç unsurun varlığı aranmaktadır.¹⁰¹ Anayasal bir kavram olarak egemenlik; biri ampirik diğeri yargısal olmak üzere iki ana anlam ihtiva etmektedir.¹⁰² Ampirik anlamda egemenlik, bir toprak parçası üzerinde en üstün buyurma gücünü başka bir kişi, teşkilat yahut yapının kabulüne dayalı olmaksızın kullanabilme yetisi olarak ifade edilmektedir.¹⁰³ Bir gücün ampirik açıdan egemen olarak kabul edilebilmesi için bir toprak parçasına, bu toprak parçası üzerinde yaşayan kalıcı bir nüfusa, söz konusu toprak parçası ve nüfus üzerinde etkili olan bir otoriteye ve dış müdahaleleri veya kontrolleri engelleyecek bağımsızlığa sahip olması gerekmektedir.¹⁰⁴ Yargısal açıdan egemenlik ise, bir devletin devletlerarası hukuk açısından egemen statü elde etmesiyle açıklanmaktadır.¹⁰⁵ Söz konusu statüyü elde etmek için devletin sadece ampirik tanımlamanın dört şartına sahip olması yetmemekte, ampirik egemenliğinin uluslararası toplumu temsil eden BM tarafından da ayrıca kabul edilmesi gerekmektedir.¹⁰⁶

Egemenlik, modern anlamda tanımlanırken hem ampirik hem de yargısal anlayışın dikkate alınmasını gerekli kılan melez bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır.¹⁰⁷ Abhazya ve Güney Osetya gibi yerlerde tesis edilen devlet teşkilatlanmaları egemenliğin ampirik şartlarını taşıyor olsa da, ampirik egemenliğin uluslararası toplum tarafından yargısal tanınması vuku bulmadığından ötürü devletlerarası düzlemde egemen devlet olarak kabul görmeleri mümkün değildir.¹⁰⁸ Mevzu bahis düzlemde sözde devlet olarak algılanan bu teşkilatlanmalar, ampirik egemenliklerini yargısal boyuta taşıyabilmeleri için nihai anlamda BM üyesi olmaları gerekmektedir.¹⁰⁹ Bu üyelik, BM Genel Kurulu'nun BM Güvenlik Konseyi tarafından önerilen aday devletin BM'ye katılımını üçte iki çoğunlukla onaylamasıyla söz konusu olmaktadır.¹¹⁰ Alternatif olarak; BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri arasında sıralanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık, Çin, Fransa veya Rusya tarafından ampirik egemenliği tanınan aday devletlerin de diğer daimi üyelerin hiçbirinin ilgili karara muhalefet şerhi koymaması kaydıyla BM üyesi olabilmesi ihtimal dâhilindedir.¹¹¹ Bu durum, daimi üyelerin birinin dahi BM üyesi

¹⁰⁰ Anjaparizde, 2020; de Wall, 2020; Hauer, 2020.

¹⁰¹ Gözler, 2018: 4.

¹⁰² Crawford, 1976: 110; MacCormick, 1999: 4-13.

¹⁰³ Conversi, 2016: 485-489; Hakyemez, 2004: 2-5.

¹⁰⁴ Ichijo, 2009: 155-161.

¹⁰⁵ Keating, 2012: 9-15; Lapidoth, 1992: 328-336.

¹⁰⁶ Bhandari, 2014: 330-333; Crawford, 2006: 3-10.

¹⁰⁷ Dugard ve Raič, 2006: 95-100.

¹⁰⁸ Kohen, 2006: 2-4.

¹⁰⁹ Dugard, 1987: 35.

¹¹⁰ Raič, 2002: 5.

¹¹¹ Pavković ve Radan, 2007: 36.

olmasına karşı çıktığı aday devletin yargısal egemenliğini kazanamamasına ve netice itibarıyla sözde devlet olarak varlığını sürdürmesine sebep olmaktadır.¹¹²

Sözde devlet nitelendirmesinden kurtulmak için yargısal egemenliğin muhakkak elde edilmesi gerekliliği, devletlerarası hukuk doktrinde çeşitli eleştirilere tabi tutulmaktadır. Söz konusu doktrinde önemli bir yer tutan izhari kuram (*declaratory theory*), 1933 tarihli Devletlerin Hak ve Görevlerine Dair Montevideo Sözleşmesi kaynaklı ampirik şartların sağlanmasını egemenliğin elde edilmesi için yeterli görmektedir.¹¹³ İzhari kurama göre; ampirik şartları sağlayan Abhazyaya, egemen bir devlet olarak kendisini tanıyan Nikaragua, Rusya ve Venezuela gibi devletlerle ikili yahut çoklu diplomatik ilişkiler sürdürebilir. BM üyeliğinden yoksunluk, not edilen devletlerle ilişkilerin sürdürülmesi noktasında Abhazyayı engellemeyeceği için, egemenlik özelinde olumsuz bir nitelendirmenin yapılması da izhari kurama göre yersizdir.¹¹⁴

İzhari kuramın kayda geçirilen temel iddiasını reddeden ve öğretide yer alan yapıcı kuram (*constitutive theory*), BM üyeliği noksanlığının bazı diplomatik ilişkilerin yürütülmesini önlemeyeceğini kabul etmektedir.¹¹⁵ Bu noktada önemle vurgulamak gerekir ki, yürütülen bazı ilişkilerin mevcudiyeti, ampirik egemenliğini elde etmiş devlet teşkilatlanmasını, yargısal egemenliğini tesis etmiş bir devletle eşit statüye taşımamaktadır.¹¹⁶ Bu teşkilatlanma, her ne kadar kendisini tanıyan devletlerle diplomatik ilişki yürütebilir olsa da, uluslararası kuruluşlar nazarında devletlerarası hukukun somut bir süjesi hâline gelememektedir.¹¹⁷ Bir başka deyişle, BM sözleşmelerine taraf olamayan, BM kararlarına katılamayan, uluslararası kuruluşlarda temsilcilik bulunduramayan ve bu kuruluşların işlevsel kılınmasında resmî rol oynayamayan teşkilatlanmaların, tüm belirtilenlerde payı olan ve yargısal egemenliğini BM üyeliğiyle elde etmiş devletlerle eşit statüde olduğunu ileri sürmek zordur.¹¹⁸ Bu zorluk, yargısal egemenliğini tesis edemeyen devlet teşkilatlanmaları için egemenlik iddiasında bulunma noktasında da aynen caridir.¹¹⁹

Konfederalleşme, devletlerin egemenliğine ampirik veya yargısal açıdan hâlel getirmeden birlikler oluşturmalarına imkân vermektedir.¹²⁰ Söz konusu birlikler, iki veya daha fazla devletin siyasi ve iktisadi anlamda devletlerarası düzlemde etkili olma gayelerinin yanı sıra ortak savunma ve dış politika ajandaları oluşturma hedeflerini gerçekleştirmek için de ete kemiğe büründürülebilmektedir.¹²¹ Birlikler, konfederal bileşenlerin tümünün sınırları dâhilinde hukuki anlamda geçerli ve bağlayıcı olan yazılı temel antlaşmalarla inşa edilmektedir.¹²² Bu antlaşmalar; savunma, uluslararası ilişkiler, iç ve dış ticaret gibi alanlarda konfederal bileşenlerin aralarında iş birlikleri yapmak ve tamamının katılımıyla ortak politikalar geliştirmek üzere konfederasyonun merkezi teşkilatlanmasına sınırlı yetkilendirmeler yapmaktadır.¹²³ Konfederal

¹¹² Kolçak, 2020b: 152; Pavković, 2011: 308.

¹¹³ Eckert, 2002: 21-23.

¹¹⁴ Ediger, 2018: 1679-1680.

¹¹⁵ Crawford, 2006: 4.

¹¹⁶ Eckert, 2002: 23-24.

¹¹⁷ Ediger, 2018: 1680-1681.

¹¹⁸ Vidmar, 2012: 361.

¹¹⁹ Gerek izhari gerekse yapıcı kurama dair kapsamlı bilgi için bkz: Lauterpacht, 1944: 385-458; Talmon, 2005: 101-181.

¹²⁰ Ducháček, 1985: 46; Perry, 2015: 497.

¹²¹ Elazar, 1995a: 6; Stevens, 1977: 182.

¹²² Lister, 1996: 33; Wolff, 2011: 1785.

¹²³ Wirt, 1982: 111; Wolff, 2013: 32.

bileşenlerin yetki alanını tanımlama hususunda ise oldukça cömert davranan mevzu bahis antlaşmalar, bileşenlerin egemen devlet statüsünü tanıyarak ve diledikleri yahut gerekli gördükleri zaman diğer bileşenlere bildirerek birlikten çıkma haklarını garanti altına alarak konfederasyonları aralarında sıkı siyasi ve iktisadi bağlar bulunan bağımsız devletlerin ligi hâline getirmektedir.¹²⁴

Konfederasyon üyesi devletler, sınırları dâhilinde bağlayıcılığını kabul ettikleri temel antlaşmalar tarafından teşri, icrai ve kazai yetkilerle donatılmakta; kendi kamu ve özel hukuk alanlarını dış müdahale olmadan inşa etmek üzere serbest bırakılmaktadır.¹²⁵ Bu serbestiyet, konfederal bileşenler ile konfederasyonun merkez teşkilatlanması arasında bir hiyerarşik ilişkinin kurulmasını engellemekte; bileşenlerin ampirik ve yargısal anlamda egemenliklerini tüm boyutlarıyla pratiğe dökmelerine imkân vermektedir.¹²⁶ Üye devletler, diğer egemen devletlerle yahut İsviçre kantonları gibi anayasal düzlemde yetkilendirilen federe devletlerle devletlerarası antlaşmalar imzalayabilmekte; bu antlaşmaları kabul edip kendi ülkesi sınırları içerisinde yürürlüğe koyabilmektedir.¹²⁷ Üye devletlerin egemen statüsü, bu devletleri bağımsız yahut bağlantı devleti olarak kabul eden BM tarafından da tanınmakta ve bu tanımayla birlikte konfederasyon üyeleri, uluslararası seviyede diğer devletlerle eşit aktörler olarak statüsel varlığını sürdürebilmektedir.¹²⁸

Egemen devletler, uluslararası ekonomik birliklerin ve siyasi teşkilatların sayısının arttığı 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren konfederalleşme faaliyetlerine hız vermiştir.¹²⁹ Afrika Birliği, Avrupa Birliği, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği, Karayipler Topluluğu gibi devletlerarası oluşumlar, temel köşe taşlarını konfederal nitelikler üzerine inşa ederek küresel anlamda konfederalleşmeye ivme kazandırmıştır.¹³⁰ Söz konusu birlikler, üyelerinin egemenliklerini güvence altına almakla birlikte, dinamik ve etkili yönetim araçlarını ulusötesi karakterlerle pratiğe dökerek konfederalleşmeye bütün kıtalarda popülerlik kazandırmıştır.¹³¹

3. Gürcü-Abhaz İhtilafının Çözümü İçin Konfederalleşme Önerisi

Ampirik anlamda egemenliğin şartlarını taşımakla birlikte, bu şartların mevcudiyetini yargısal düzlemde uluslararası topluma günümüz itibarıyla kabul ettiremeyen Abhazya'nın konfederal formüller marifetiyle yargısal egemenliğini temin edebilmesi ihtimaller dâhilindedir. Yargısal egemenlik için nihai aşamanın BM üyeliğinin elde edilmesi olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Söz konusu üyelik, mutlak bağımsız devlet statüsüne erişimle kazanılabilmektedir. Ancak, mutlak bağımsızlık (*outright independence*) BM üyeliği için muhakkak varlığı aranan bir şart değildir.¹³² Konfederal antlaşmaların bir ürünü olarak tezahür eden bağlantı devlet statüsü (*associate statehood*) de BM üyeliği için yeterli görülmektedir.¹³³ Mevcut BM üyeleri arasında bir başka devletle konfederal antlaşmalar yapmış ve bu antlaşmalar çerçevesinde savunma,

¹²⁴ Ducháček, 1982: 129; Elazar, 1995b: 5.

¹²⁵ Suksi, 2013: 51-66.

¹²⁶ Stepan, 2013: 238-239; Watts, 1998: 121.

¹²⁷ Silverström, 2008: 259-271.

¹²⁸ Rezvani, 2014: 93; Rezvani, 2015: 269-296.

¹²⁹ Elazar, 1982: 5.

¹³⁰ Elazar, 1996: 349; Kolçak, 2020a: 219.

¹³¹ Elazar, 1987: 50-51; Elazar, 1997: 246; Kolçak, 2021: 24.

¹³² Baldacchino, 2018: 5-9; Benedikter, 2009: 294.

¹³³ Mautner, 1981: 298; Panke ve Gurol, 2020: 85.

uluslararası ilişkiler gibi alanlarda pek çok egemen yetkisinin kullanımını antlaşma tarafı devlete devretmiş üyeler bulunmaktadır.¹³⁴ Bu tip antlaşmalarla yetki devrettikleri devletin bağlantı devleti konumuna gelen söz konusu BM üyeleri, yerel anayasaları çerçevesinde kendi kamu ve özel hukuk alanlarını inşa edip geliştirebilmekte; diledikleri veya gerekli gördükleri hâllerde antlaşmaların geçerliliğini karşı tarafın rızasını almadan sonlandırabilmektedir.¹³⁵

Temel niteliklerini ifade etmiş olduğumuz konfederal antlaşmaların örnekleri pek çok devlet arasında mevcuttur.¹³⁶ BM üyesi Lihtenştayn Prensiği ile İsviçre Cumhuriyeti arasında imzalanan ve yürürlüğe konulan önemli sayıdaki iki taraflı antlaşmalarla Prenslük; savunma, uluslararası ilişkiler ve daha birçok alanda anayasal yetkilerinin kullanımını devrettiği Cumhuriyetin bağlantı devleti konumuna gelmiştir.¹³⁷ Prenslük ile Cumhuriyet arasında inşa edilen konfederal birliğin temeli, 1 Ocak 1924 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması ile atılmıştır.¹³⁸ İnşa edilen konfederal birlik, sonraki yıllarda yürürlüğe konan Ortak Patent Koruma Antlaşması (1979), Ortak Para Birimi Antlaşması (1980) gibi çeşitli antlaşmalar aracılığıyla sayısız alanda iş birliği ve ortak politikalar üretmeye imkân sağlamakla birlikte, Lihtenştayn ve İsviçre arasındaki bütünleşmeyi de önemli ölçüde güçlendirmiştir.¹³⁹ Benzeri yöndeki güçlü kurumsal bağlar; (i) Monako Prensiği ile Fransa Cumhuriyeti, (ii) San Marino Cumhuriyeti ile İtalya Cumhuriyeti, (iii) Andorra Prensiği ile İspanya Krallığı ve Fransa Cumhuriyeti, (iv) Marşal Adaları Cumhuriyeti ile ABD, (v) Palau Cumhuriyeti ile ABD ve (vi) Mikronezya Federal Devletleri ile ABD arasında da hâlen yürürlükte bulunan konfederal antlaşmalar sayesinde varlığını sürdürmektedir.¹⁴⁰

Benzeri bir konfederal birlik, Abhazya ve Gürcistan arasındaki ihtilafın çözümü için de inşa edilebilir. Söz konusu birlik kapsamında Gürcistan'ın bağlantı devleti konumuna gelecek Abhazya, yargısal egemenliğini de bu birlik sayesinde kazanabilecektir. Bu kapsamda; Abhazya ve Gürcistan arasında inşa edilecek konfederal birliğin mevcut ihtilafı çözmekten ziyade fiili anlamda gözlemlenen Abhaz ayrılığının uluslararası düzlemde resmîyet kazanmasına gerekçe oluşturacağını iddia eden görüşler ileri sürülebilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; Abhazya ile konfederal birlikteliği kabul edecek Gürcistan, nihai anlamda Abhazya'nın egemenliğini tanımış olacaktır. Bu durum, Abhazya'nın kısa süre içerisinde yargısal egemenliğini kazanıp BM üyeliğini elde edebilmesine imkân verecektir. Söz konusu üyelik, Abhazya için net bir diplomatik kazanım olacaktır. Benzeri bir kazanımın Gürcistan için kısa vadede gerçekleşmesi zordur. Konfederal birliktelikler; yerel, bölgesel yahut ulusal bağlılıkları kısa vadede değiştirebilmekte pek mahir değildir. Ancak, söz konusu bağlılıklar uzun vadede karşılıklı güven ve ortak çıkarlar üzerine inşa edilen konfederal bağlılıklara dönüşebilmektedir. Bu dönüşüm, konfederal bileşenler veya müttefikler arasındaki birliğin uzun vadede birleşik tek devlet hâline gelmesine de yardımcı olabilmektedir. Konfederasyonların ilk örnekleri olan Alman, Amerikan,

¹³⁴ Lapidoth, 1997: 21-28; Maass, 2020: 21-29.

¹³⁵ Ankar, 2020: 40-48; Sarapuu ve Randma-Liiv, 2020: 57-64.

¹³⁶ Baldacchino ve Wivel, 2020: 4-7; Dumieński, 2014: 25.

¹³⁷ Bajon, 2018: 2-4; Veenendaal, 2015: 334-348.

¹³⁸ Manz-Christ, 2009: 5.

¹³⁹ Kolçak, 2017: 49-51; Rigamonti, 2011: 4-5.

¹⁴⁰ Corbett ve Connell, 2020: 344-345; Veenendaal, 2020: 152-158; Wivel, 2020: 101-104.

Flemenk ve İsviçre Konfederasyonları bu iddiayı kanıtlar niteliktedir. Not edilen dört konfederasyonun tamamı yerel, bölgesel veya ulusal bağılıkların uzun vadede konfederal bağılıklara dönüşmesiyle birlikte istikrarlı federasyonlara veya üniter devletlere dönüşmüştür.¹⁴¹

Yukarıda not edilen dört konfederasyonun tamamı güvenlik gerekçeleriyle oluşturulmuş birlikteliklerdir.¹⁴² Amerikan devletleri, kendi varlıklarını ve bağımsızlıklarını İngiliz saldırılarına karşı korumak maksadıyla Amerikan Konfederasyonu'nu kurmuştur.¹⁴³ Flemenk Konfederasyonu, İspanya ve Fransız Krallıkları tarafından kendilerine yöneltilen dış tehditlerden kurtulmayı amaçlayan egemen devletlerce ete kemiğe büründürülmüştür.¹⁴⁴ İsviçre Konfederasyonu, bölgede egemen varlığını sürdürmekle birlikte Avusturya Krallığı'nın dış tehditleri yüzünden devamlı zayıflayan devletlerce inşa edilmiştir.¹⁴⁵ Alman Konfederasyonu ise Napolyon sonrası Fransa'nın Alman toprakları üzerindeki istilacı tutumunu bertaraf etmek için teşkilatlanan bir birliktir.¹⁴⁶ Güvenlik eksenli bir bakış açısıyla şekillendirilen bu konfederasyonlar, zaman içerisinde geçirmiş oldukları ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşme süreçleriyle birlikte federasyonlara ve hatta üniter devletlere dönüşmüştür.¹⁴⁷

Flemenk Cumhuriyeti'nin batı eyaletlerini oluşturan Hollanda, Utrecht ve Zelanda, 16'ncı yüzyılın ikinci yarısında Cumhuriyetin doğu eyaletleri arasında yer alan Frizya, Gelderland, Groningen ve Overijssel'den etnik, kültürel ve dini anlamda çok farklı karakterel özellikler barındırmakta; bahsi geçen iki yaka arasında etno-kültürel çatışmalara bağlı olarak şekillenen husumetler ve karşıtlıklar mevcut bulunmaktaydı.¹⁴⁸ Doğu ve batı arasında net olarak gözlemlenebilen tek ortak özellik olan İspanyol Derebeyi İkinci Philip'e karşı hoşnutsuzluk, 16'ncı yüzyılın sonlarından itibaren eyaletlerin arasında bulunan bütün olumsuzlukların ortadan kalkmasına imkân sağlamıştır.¹⁴⁹ İspanyol saldırılarına karşı ortak koruma kalkanı oluşturmak için konfederal yöntemlerle birleşen eyaletler, güvenlik endişelerinin hafızalardan silinmesiyle beraber artan ekonomik potansiyeller eşliğinde geçmiş dönemden bakiye kalan etno-kültürel sorunlarının tamamını çözmüştür.¹⁵⁰ Eşit temsile dayalı bir şekilde inşa edilen Flemenk Konfederasyonu, bileşenler arasındaki husumetlerin giderilmesi sonrasında günümüzde varlığını sürdüren ve siyasi teşkilatlanma yapısı açısından bir üniter devlet olan Hollanda Krallığı'nın da temel köşe taşlarını döşemiştir.¹⁵¹

Napolyon sonrası Almanya'nın siyasi ve sosyolojik yapısına bakıldığında 16'ncı yüzyıl Hollanda'sına benzer bir iklimle karşılaşılmaktadır. 1815 yılında kurulan Alman Konfederasyonu öncesi dönemde Konfederasyonun temel bileşenleri olan Bavyeralılar, Renanyalılar ve Saksonlar arasında sert siyasi kutuplaşmalar ve etno-kültürel husumetler mevcut bulunmaktaydı.¹⁵² 18'inci yüzyılın sonlarından itibaren güçlenen Alman romantizmden önemli ölçüde etkilenmekle birlikte, Konfederasyonun kurulmasıyla somut anlamda ete kemiğe büründürülen ortak

¹⁴¹ Kolçak, 2020a: 222.

¹⁴² Lister, 1996: 23.

¹⁴³ Kolçak, 2020a: 222.

¹⁴⁴ Lister, 1996: 23.

¹⁴⁵ Kolçak, 2020a: 222.

¹⁴⁶ Lister, 1996: 12.

¹⁴⁷ Kolçak, 2020a: 222.

¹⁴⁸ Lister, 1996: 12-13.

¹⁴⁹ Kolçak 2020a: 222.

¹⁵⁰ Lister, 1996: 13.

¹⁵¹ Kolçak, 2020a: 222.

¹⁵² Kolçak, 2020a: 222.

Alman kimliği, Bismarck tarafından Konfederasyon bileşenleri arasındaki husumetlerin giderilmesinde önemli rol oynamış; konfederalleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkan federal karşılıklı güven ilkesi (*Bundestreue*) ile günümüz Almanya Federal Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır.¹⁵³ Alman federe devletlerinin (*Länder*) eşit statüsüne anayasal kimlik altında hukuki güvence sağlayan söz konusu ilke, Alman Federal Anayasa Mahkemesi içtihatları çerçevesinde de modern dönemde dinamik bir şekilde savunulmaktadır.¹⁵⁴ Totaliterizm sonrası Almanya'nın politik kültürünün oluşturulmasında en önemli aktör olarak gösterilen ilke; yerel, bölgesel yahut ulusal kimliklerin altını çizerek objektif bir Alman milleti tasavvur etmekten ziyade subjektif millet anlayışına dayanan ve ortak acılar ile ortak gelecek beklentilerine vurgu yapan anayasal vatanperverlik kavramını ön plana çıkarmaktadır.¹⁵⁵ Konfederalleşme sürecinin temel meyvelerinden biri olan federal karşılıklı güven ilkesi ve bu ilkenin bir uzantısı olarak devlete sadakat borcunun ifa edilmesinde subjektif unsurlara atıf yapan vatanperverlik tanımlaması, güçlü ve istikrarlı federal Alman sisteminin şekillendirilmesinde temel aktörler olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁶

İsviçre Konfederasyonu da Flemenk ve Alman örneklerine benzer bir tarihi altyapı üzerine inşa edilmiştir. Konfederasyonun ete kemiğe büründürülmesinden önce bu teşkilatlanmayı oluşturan şehir ve dağ kantonlarının niteliksel olarak tek ortak özellikleri, Avusturya Habsburg Hanedanlığı ve diğer dış güçler tarafından kendilerine yöneltilen güvenlik tehditleridir. Etnik, kültürel, dilsel ve dini yönden çok farklı özelliklere sahip olan ve aralarında bu özelliklerden kaynaklı çeşitli problemler mevcut bulunan kantonlar, güvenlik kaygılarını bertaraf etmek amacıyla tamamladıkları konfederalleşme süreci sonrasında kantonal farklılıklardan kaynaklı kutuplaşmaları bir kenara bırakmış; siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler sonrasında yerel, bölgesel ve ulusal bağlılıklar, konfederal birlikteliğe dönüşmüştür. 1999 İsviçre Anayasası uyarınca bir konfederasyon olarak isimlendirilen ve siyasi teşkilatlanması açısından bir federasyon olan günümüz İsviçre devleti, bu birlikteliğin bir uzantısı olarak şekillenmiştir.¹⁵⁷

Son örnek olarak; Amerikan Konfederasyonu da benzeri bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Konfederalleşme öncesi dönemde varlığını sürdüren Amerikan devletleri arasında çeşitli etno-kültürel husumetler ve siyasi çekişmeler bulunmaktaydı. Yeni İngiltere ve Virjinya arasında söz konusu olan düşmanlıklar ile birlikte konfederal bileşenler olarak kayıtlara geçen on üç Amerikan devletinin tamamında farklı sosyal ve dini özellikler ön plana çıkmaktaydı. Uzun süreli İngiliz sömürü döneminin ürünü olarak beliren ve Amerikan devletlerinin her biri için ayrı kimliklerin şekillenmesine sebebiyet veren mevzu bahis farklılıklar ve husumetler, güvenlik odaklı konfederalleşme süreciyle birlikte unutulmuştur. Yerel, bölgesel ve ulusal bağlılıklar, Amerikan Konfederasyonu'nun kurulması sonrasında yerini konfederal birlikteliğe bırakmış; güçlü ve istikrarlı Amerikan federasyonu, bu birliktelik üzerine inşa edilmiştir.¹⁵⁸

İlk konfederasyon örneklerinin incelenmesi sonrasında net olarak şunu söyleyebiliriz: Güvenlik endişeleriyle kurulmuş olan ve bileşenleri arasında sıkı bağlar bulunmayan konfederasyonlar; yerel, bölgesel ve ulusal bağlılıkların süreç içerisinde konfederal birlikteliklere dönüşmesiyle beraber siyasi teşkilatlanma açısından tek devlete evrilebilmektedir. Söz konusu evrilme

¹⁵³ Kymlicka, vd., 1997: 32.

¹⁵⁴ Kolçak, 2020a: 222.

¹⁵⁵ Kymlicka, vd., 1997: 33

¹⁵⁶ Kolçak, 2020a: 222-223.

¹⁵⁷ Kolçak, 2020a: 222-223.

¹⁵⁸ Kolçak, 2020a: 223; Lister, 1996: 11-33.

süreci, Benelüks Birliği için de ihtimaller arasında yer almaktadır. Avrupa entegrasyonunun öncüleri arasında sıralanan Belçika, Hollanda ve Lüksemburg devletlerinden oluşan Benelüks Birliği, kendilerine has konfederalleşme sürecini uzun yıllardır sürdürmektedir.¹⁵⁹ Gümrük birliği amacıyla kurulan Benelüks Birliği, ilerleyen yıllarda gümrük birliğinin halefi olarak ekonomik birliğe ve daha sonrasında da ekonomik birliğin halefi olarak bir konfederasyona evrilmiştir.¹⁶⁰

Benelüks Birliği'nin tarihi kökleri, İskandinav devletleri ile Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 1930'lu yıllarda kurulan ve mali temelli bütünleşme teşebbüsleri destekleyen Oslo İttifakı'ndan gelmektedir.¹⁶¹ Uluslararası düzlemde söz sahibi olan devletlerin İttifaka karşı sergilediği olumsuz tavır, İskandinavya ve Benelüks arasında geniş çaplı bir bütünleşmeyi İkinci Dünya Savaşı öncesinde engellemiştir.¹⁶² Savaş sürecinde bütünleşmeyi dar kapsamda uygulama kararı alan Benelüks devletleri, 21 Ekim 1943 tarihinde Londra'da Parasal Birlik Antlaşması'nı imzalayarak konfederalleşme yönünde ilk adımı atmıştır.¹⁶³ Antlaşma, 1946 yılında Benelüks devletlerinin ulusal yasama organları tarafından da kabul edilip onaylanmış ve bu çerçevede Hollanda Guldeni ile Belçika Frankı arasında döviz değişim oranları yeniden düzenlenmiştir.¹⁶⁴ Parasal birliğin devamı niteliğinde bir konfederalleşme işlemi olarak 1 Ocak 1948 tarihinde yeni bir antlaşma yürürlüğe girmiş ve Benelüks devletleri arasında gümrük birliği kurulmuştur.¹⁶⁵

Gümrük birliğini daha ileriye taşıyacak yeni bir bütünleşme süreci, 1940'lı yılların sonunda başlatılmış; 15 Ekim 1949 ve 18 Şubat 1950 tarihlerinde hukuki geçerliliğini kazanan antlaşmalarla özel tüketim vergilerinde birliği sağlayan ve Benelüks devletleri arasındaki ulusal sınırlardan geçişleri kolaylaştıran reformlar yapılmıştır.¹⁶⁶ 1952 ve 1953 yıllarında imzalanan ve yürürlüğe giren yeni antlaşmalarla mali borçların ödenmesinde Benelüks devletlerinin birbirine yardım etmesi hukuki anlamda güvence altına alınmış; ihracat ve ithalat düzenlemeleri dâhil olmak üzere ortak dış ticaret politikasının belirlenmesi için gerekli teşkilatlanmalar tamamlanmıştır.¹⁶⁷ 8 Temmuz 1954 tarihli Sermaye Hareketliliğinin Serbestiyeti Üzerine Antlaşma, 7 Haziran 1956 tarihli İş Gücünün Serbest Dolaşımı Üzerine Antlaşma ve 6 Temmuz 1956 tarihli Kamu Alımları Üzerine Protokol ile ekonomik birliğin temelleri atılmış; 3 Şubat 1958 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1960 tarihinde yürürlüğe giren Benelüks Ekonomik Birliği'nin Kurulmasına Dair Antlaşma ile birliğin kurumsallaşması sağlanmıştır. Gümrük birliğinden ekonomik birliğe geçiş ise Benelüks bölgesinin tek ekonomik pazar hâline getirilmesiyle sağlanmıştır.¹⁶⁸ 1958 Antlaşması; sermaye, mal, insan ve hizmetlerin bütün Benelüks sınırları dâhilinde serbest dolaşımına izin vermekle birlikte ekonomik, mali, sosyal ve dış ticaret politikalarının belirlenmesinde Benelüks devletleri arasında koordinasyonun ve iş birliğinin dinamik bir şekilde sürdürülmesine cevaz vermiştir.¹⁶⁹

¹⁵⁹ Bursens ve Crum, 2010: 144-148.

¹⁶⁰ Casier, 2011: 237-239; Maes ve Verdun, 2005: 327-330.

¹⁶¹ Meijer, 2015: 71-73.

¹⁶² Jones, 2003: 3-9.

¹⁶³ Wouters ve Vidal, 2008: 8-20.

¹⁶⁴ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, 25 Temmuz 1921 tarihli Brüksel Antlaşması ile Belçika ve Lüksemburg arasında bir ekonomik birlik kurulmuştur.

¹⁶⁵ Belkahla, 2017: 3-4.

¹⁶⁶ de Vries, 2008: 853-859.

¹⁶⁷ Zonneveld ve Faludi, 1997: 4-6.

¹⁶⁸ Cogen, 2015: 12-19.

¹⁶⁹ Witlox, vd., 2007: 325.

1958 Antlaşması, Benelüks devletleri arasında yoğun bir entegrasyon programının uygulanmasına imkân sağlamıştır.¹⁷⁰ Bu program, ulaşım ve posta ücret tarifelerini Benelüks sınırları dâhilinde standardize etmiş; ortak refah ve sosyal politikaların yürütülmesinde Benelüks devletleri arasındaki koordinasyonu güçlendirmiştir. Benelüks bölgesinde ulusal sınır kontrollerini düzenleyen mevzuat hükümlerini ilga edecek şekilde yeni kanunların Benelüks devletlerinde yürürlüğe girmesini sağlayan program; iletişim, kanalizasyon ve atık toplanması gibi altyapı işleri ile hava, su ve gürültü kirliliği başta olmak üzere çevreye ilişkin kamu hizmetlerinin yürütülmesinde de ortak politikaların belirlenmesine imkân sağlamıştır.¹⁷¹

50 yıllık hukuki geçerliliği olan 1958 Antlaşması, süreli bir düzenleme olarak 31 Ekim 2010 tarihinde mülga hâle gelecekti. Bu durum, Benelüks devletlerini yeni bir bütünleşme sürecine teşvik etmiş; 17 Haziran 2008 tarihli Benelüks Ekonomik Birliği'nin Kurulmasına Dair Antlaşmanın Değiştirilmesi Üzerine Antlaşma ile daha derin, güçlü ve geniş iş birliklerinin kurulması için hukuki dayanak oluşturulmuştur. 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe giren 2008 Antlaşması, süresiz bir hukuki düzenleme olarak konfederasyonu Benelüks Birliği olarak tanımlamış ve statüsünü daimi hâle getirmiştir (m.1).¹⁷² Çeşitli imtiyaz ve dokunulmazlıklardan yararlanmak üzere Birliğe uluslararası hukuki kişilik kazandıran ve Benelüks Birliği'ni bir konfederasyona dönüştüren 2008 Antlaşmasına göre; "*Benelüks Devletleri, ortak çıkarlarını korumak ve halklarının refahını daha üst seviyeye taşımak için Birliği kurmuştur*" (m.1). Birliğin gayesi 2008 Antlaşmasında şu şekilde tanımlanmıştır: "*Bu Birliğin amacı, hem Birlik üyesi devletler arasında iş birliğini derinleştirmek ve geliştirmek hem de üyeler arasındaki dayanışmayı bütün seviyelerde güçlendirmek ve ilerletmektir*" (m.2/1). 2008 Antlaşması, Birliğin temel hedeflerini şu şekilde not etmektedir: (i) Benelüks iç pazarını korumak ve geliştirmek; (ii) sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunmasına yönelik ortak politikalar geliştirmek ve (iii) iç işleri ve adalet alanlarında politikalar geliştirecek ortak kurum ve kuruluşlar inşa etmek (m.2/2). Belirlenen hedefleri gerçekleştirmek üzere faaliyetlerini sürdüren Benelüks devletleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ve konfederasyonun merkezi teşkilatı içerisinde yer alan Bakanlar Komitesi, Benelüks Konseyi, Benelüks Danışma Meclisi, Benelüks Adalet Divanı ve Benelüks Genel Sekreterliği; Benelüks Birliği'nin bütün bileşenlerinin daha sıkı kurumsal bağlarla birbirlerine bağlanması ve Birliğin bir federasyona evrilmesi için savunma politikaları ve kolluk güçlerinin yürüttüğü kamu hizmetleri çerçevesinde de çok taraflı antlaşmaları pratiğe dökmeye devam etmektedir.¹⁷³

Konfederal antlaşmaların ürünü olarak ortaya çıkan bağlantı devletler ile bu devletlerin anayasal ve kurumsal anlamda bağlantı kurdukları devletler arasında da benzeri bütünleşmecî operasyonların izlenmesi ihtimal dâhilindedir. Yukarıda ifade etmiş olduğumuz üzere, Lih-tenştayn ile İsviçre arasındaki konfederalleşme süreci gümrük birliğinin kurulmasıyla başlamış; bu birlik, ilerleyen yıllarda ekonomik birliğe evrilmiştir. Ekonomik birliğin net bir konfederasyona evrilmesi ise adalet, dış politika, savunma ve mali konularda ortak karar alma mekanizmalarının kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Önümüzdeki dönemde inşa edilecek ve kurumsal

¹⁷⁰ 1958 Antlaşması; 16 Mart 1971, 26 Ocak 1976 ve 16 Şubat 1990 tarihlerinde değiştirilmiştir.

¹⁷¹ Groenendijk, 2004: 153-161.

¹⁷² 2008 Antlaşmasınının 39/2'nci maddesine göre; Benelüks devletleri, Benelüks Genel Sekreterliği'ne Birlikten ayrılma isteklerini ilettikten üç yıl sonra Birlikten resmî olarak çıkabilir. Antlaşmanının 39/5'inci maddesi uyarınca Birlik üyelerinin 31 Ocak 2021 tarihi öncesinde Birlikten çıkma hakları bulunmamaktaydı.

¹⁷³ Söz konusu çok taraflı antlaşmaların kapsamlı analizi için bkz: Biscop, vd., 2013; Drent, vd., 2013; Drent, 2014; Drent, vd., 2014; van Nimwegen, 2017; Venema, 2020.

iş birliğini derinleştirip genişletecek ortak mekanizmalar, Lihtenştayn ve İsviçre arasındaki konfederal birlikteliği bir adım ileri taşımaya; Alman, Amerikan, Flemenk ve İsviçre Konfederasyonlarının tarihi sürecinde kayıtlara geçtiği gibi tek devlet çatısı altında birleşmeye imkân verebilir.

Gürcistan ve Abhazya arasında inşa edilecek muhtemel bir konfederal birliktelik de uzun vadede benzeri neticeleri beraberinde getirebilir. Karşılıklı güven ilkesi çerçevesinde şekillendirilen konfederal bağlılıklar ve bu bağlılıkların doğal bir uzantısı olarak vuku bulan ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşme süreçleri, nihai anlamda tek devlet çatısı altında birleşmeyle sonuçlanabilir. Tek devlet çatısı altında birleşmenin konfederal yöntemler dışında, askeri usuller kullanılarak da elde edilebileceğini iddia edenler olabilir. Mevzu bahis iddiaları güçlendirici bir unsur olarak 2020 Karabağ Savaşı ve neticeleri öne sürülebilir. 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan ve 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan'ın zaferi ile sonuçlanan Karabağ Savaşı, Azerbaycan'a toprak bütünlüğünün büyük bir çoğunluğunu yeniden tesis etme imkânı vermiştir.¹⁷⁴ Benzeri bir askeri yöntemle Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün de sağlanabileceğini iddia eden görüşlere karşı ilk etapta hatırlatılması gereken husus, Azerbaycan ile Gürcistan arasında net bir şekilde gözlemlenebilecek kapasite farklılıklarıdır.

Zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarını son derece efektif bir şekilde kullanan Azerbaycan; bu kaynakları, Batılı devletlerin desteğini arkasına alarak Rusya Federasyonu dışındaki rotalar üzerinden dünya pazarlarına ulaştırmış; Rus inisiyatifinden kurtulmakla birlikte, dünya enerji piyasasında rol sahibi olan mühim bir aktör hâline gelmiştir. Rusya'nın dahi dikkate almak zorunda kaldığı bir aktör hâline gelen Azerbaycan, dış politikasında geniş çepçevreli bir hareket serbestiyeti elde etmiştir. Enerji piyasasından elde ettiği gelirin büyük bir bölümünü, Dağlık Karabağ bölgesinde çıkması muhtemel savaşın hazırlıkları için kullanan Azerbaycan yönetimi, milli ordusunun modernizasyonunu ihmal etmemiştir. Haydar Aliyev'in iktidar döneminde başlatılan ve Rusya'yı gücendirmeden diğer küresel güçlerle iyi ilişkiler kurmayı hedefleyen çok taraflı dış politika, İlham Aliyev döneminde de aynen uygulanmış; Dağlık Karabağ bölgesinde yaşanan Azeri mağduriyeti ve haksız Ermeni işgalinin devletlerarası düzlemde kamuoyuna doğru ve güçlü aktarımı sağlanmıştır. Diplomatik çabaları neticesinde pek çok devleti haklılığı konusunda ikna eden Azerbaycan, diğer birçok devletin de en azından muhalif tutum sergilemesinin önünde setler çekebilmiştir. Belirttiğimiz askeri ve diplomatik adımları atan Azerbaycan, hem kendisini askeri çözüm yöntemi uygulamaya en iyi şekilde hazırlamış hem de uluslararası konjonktürü bu yöntemin uygulanmasına hazırlamıştır. Bu hazırlıklar, askeri yöntemler marifetiyle işgal altındaki Azerbaycan topraklarının kurtarılmasına doğrudan katkı sunmuştur.¹⁷⁵

Azerbaycan'ın başarısının arka planını öz bir şekilde ifade ettikten sonra Gürcü potansiyelinin yetersizliğinden de ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Gürcistan, Azerbaycan gibi zengin petrol yahut doğal gaz kaynaklarına sahip bir devlet değildir. Endüstriyel temele dayanan bir ekonomik gücü olmayan Gürcistan, uluslararası politikada özerk davranabilme kabiliyetinden de

¹⁷⁴ Karabağ sorununun güncel analizi ve 2020 Karabağ Savaşı'nın detaylı incelemesi için bkz: Mehmed, 2021: 124-137; Ögütçü ve Yılmaz, 2021: 162-191; Özdaşlı, 2021: 51-83; Öztopal, 2021: 216-232; Paşa, 2021: 192-215; Sarıkaya, 2021: 84-103.

¹⁷⁵ Azerbaycan'ın başarısının hazırlayıcı unsurlarının etraflı analizi için bkz: Kurt, 2021: 138-161; Özgen, 2021: 104-123.

yoksundur. Abhazyaya ve Güney Osetya gibi ihtilafların devam ettiği bölgelerde bir askeri yüzleşmeye hazır olmayan Gürcistan, askeri harcamalara ayırmış olduğu bütçesini azaltma eğilimindedir. 2007 yılı itibarıyla gayri safi yurt içi hasılasının yüzde 9'unu askeri harcamalara ayıran Gürcü yönetimi, bu oranı kademeli olarak azaltmış ve 2019 yılında söz konusu kalemdeki harcama oranını yüzde 2'nin altına indirmiştir.¹⁷⁶ Askeri modernizasyonu sağlayacak ve dış politikada özerk bir tutum sergileyebilecek ekonomik güce sahip olmayan Gürcistan için askeri yöntemlerle toprak bütünlüğünü tesis edebilme ihtimalini zayıflatan bir diğer husus, Abhazyaya ve Güney Osetya ile Rusya arasında mevcut bulunan sıkı bağlardır. Dağlık Karabağ meselesi dâhilinde altı çizilmesi gerekir ki, ayrılıkçı Ermeni topluluğunun arkasında dünyanın iki büyük nükleer gücünden biri olan ve Avrasya coğrafyasının en güçlü devleti olan Rusya yer almamaktaydı. Bu durum, 2020 Karabağ Savaşı'na giden yolda Azerbaycan yönetiminin Rus çıkarlarını gözeterik dengeli bir politika sürdürebilmesine imkân sağlamıştır. Benzeri siyasi ve diplomatik atmosferin Gürcü-Abhaz ihtilafı için de geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Batı destekli bir devrimle iktidara gelen Saakaşvili yönetimi, Batı desteğine çok fazla güvenmiş ve Rus çıkarlarına aykırı bir politika takip etmiştir. Bu durum, Rusya'nın Gürcistan'a karşı sertleşmesine, Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset ihtilaflarında Abhazlar ve Osetlerden yana net bir tavır takınmasına sebep olmuştur. 2008 yılındaki savaştan sonra kavileşen bu tutum, ilerleyen süreçte kurumsallaşmıştır. Kurumsallaşan ilişkiler ile ekonomik ve askeri anlamdaki yetersizlikler, Gürcistan'ın askeri yöntemler aracılığıyla toprak bütünlüğünü tesis edebilme ihtimalini net bir şekilde zayıflatmaktadır.¹⁷⁷

Askeri yöntemler kullanılarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesinin pratikte gerçekleşme ihtimalinin zayıflığı Gürcü halkı tarafından da görülebilmektedir. Kafkasya Araştırma Merkezi tarafından son yıllarda yapılan kamuoyu araştırmaları, Gürcü halkının toprak bütünlüğünün sağlanması için uzlaşma kültürüne dayalı yöntemlerden yana tavır takındığını göstermektedir. Abhazyaya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılmasından ziyade bu bölgeleri dâhil edecek şekilde Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesini savunanlar, 2013 yılında Gürcü halkının yüzde 82'sine tekabül ediyorken; 2019 yılına gelindiğinde ilgili oran yüzde 87'ye yükselmiştir. 2013 yılında yapılan araştırmaya göre, Gürcü halkının yüzde 57'si toprak bütünlüğünün barışçıl müzakereler aracılığıyla sağlanmasını savunuyor; bu oran, 2020 yılı itibarıyla neredeyse yüzde 70'e ulaşmıştır.¹⁷⁸

Sonuç

Gürcü-Abhaz ihtilafının güncel durumunu tahlil eden çalışmamıza göre; koronavirüs salgını sonrası ortaya çıkan ılımlı atmosfer, iki toplum arasında karşılıklı güvenin tesisi için yeni imkânlar sunmaktadır. Söz konusu güvenin kısa süre içerisinde mutlak bir şekilde inşa edilmesi kolay değildir. Kökleşmiş husumetlerin ve kurumsallaşmış güvensizliğin bertaraf edilmesi meşakkatli bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu noktada ayrıca altını çizmek gerekir ki; küresel salgın döneminde atılan ve ikili ilişkilerin normalleşmesine katkı sunan hamleler, söz konusu çetin sürecin başarıyla tamamlanma ihtimalini güçlendirici niteliktedir.

¹⁷⁶ Kurt, 2021: 156.

¹⁷⁷ Gürcistan'ın ülkesel toprak bütünlüğünü askeri güç kullanımıyla yeniden tesis edebilme ihtimalinin kapsamlı analizi için bkz: Kurt, 2021: 138-161.

¹⁷⁸ Bahsi geçen araştırmaların teknik detayları ve diğer ayrıntıları ile bu araştırmalar üzerine genel değerlendirmeler için bkz: Hauer 2020; Sichinava, 2020.

Gürcistan ve Abhazya, konfederalleşme odaklı yeni bir anayasal düzen inşa ederek mevzu bahis sürecin başarıyla tamamlanmasını sağlayabilirler. Abhazya'nın mevcut ampirik egemenliğinin yanına yargısal egemenliğini de eklemesini sağlayacak olan konfederalleşme adımları, sadece Abhaz toplumunun menfaatine odaklanmış teşebbüsler şeklinde algılanabilir. Konfederalleşmenin kısa vadedeki çıktısı bu algıyı doğrulayabilir; ama uzun vadede tezahür edecek olan birçok potansiyel gelişme, iki toplum için birlikte yaşama ikliminin hâkim kılındığı yeni bir kamusal alan da oluşturabilir. Konfederalleşme adımlarıyla beraber iki toplum tarafından pratiğe dökülecek çeşitli iş birlikleri ve bütünleşmeci operasyonlar, kökleşmiş husumetlerin ve kurumsallaşmış güvensizliğin kademeli olarak yok olmasına ve netice itibarıyla bölgesel yahut ulusal bağlılıkların konfederal bağlılıklara dönüşmesine yardımcı olabilir. Konfederal bağlılıkların bir ürünü olarak ete kemiğe büründürülen karşılıklı güven atmosferi içerisinde hareket edecek olan iki topluluk, birliktelikçi ve bütünselci bir bakış açısıyla siyasi devlet teşkilatlanmalarını federal veya üniter bir yapıya evirebilirler. Alman, Amerikan, Flemenk ve İsviçre Konfederasyonlarının tarihi evrilme süreçleri ile Benelüks Konfederasyonu'nun günümüzde devam ettirdiği güncel dönüşüm süreci, bu iddianın pratikte gözlenme ihtimalinin ne kadar yüksek olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Gürcü-Abhaz ihtilafını, güncel gelişmeler ışığı altında etraflıca analiz ederek ihtilafın çözümüne dair konfederalleşme temelli bir öneri sunan çalışmamız, ilgili literatüre önemli bir katkı sunma çabası içerisinde. Koronavirüs salgını sürecinde Gürcü ve Abhaz otoritelerinin sergilemiş olduğu ılımlı tavırlar, yeni Abhaz yönetiminin Gürcistan ile ikili ilişkilerini ilerletme ve pek çok alanda iş birliği yapma isteği, Gürcü devletinin güncel siyasi, ekonomik ve askeri yeterlilikleri ve Gürcü halkının ihtilafın çözümüne ilişkin barışçıl müzakere yöntemini öncelleyen yaklaşımı dikkate alındığında; konfederalleşme önerisinin tetkik edilebilir bir alternatif olduğu savunulabilir. Bu alternatifin tanıtımını yapan ve gerek teorik gerekse pratik boyutları hesaba katarak analizini gerçekleştiren çalışmamız, ilgili konuyu ve alternatifi sistematik bir şekilde irdeleyecek disiplinlerarası çalışmalarla daha da değerli kılınabilir. Çalışmamızın ortaya koyduğu önerinin uygulanabilirliği, Rusya Federasyonu'nun Avrasya ve Kafkasya politikaları, Rus-Gürcü ve Rus-Abhaz ilişkileri çerçevesinde önümüzdeki dönemde hazırlanacak çalışmalar tarafından etüt edilebilir. Bu çalışmalar, Gürcü-Abhaz ihtilafının temel dinamiklerinin Alman, Amerikan, Benelüks, Flemenk ve İsviçre örnekleri ile hem sosyolojik hem de siyasi ve hukuki açıdan mukayesesini yaparak konfederalleşmenin bahsi geçen örnekler üzerinde tesis etmiş olduğu etkinin benzerini, Avrasya veya Kafkasya coğrafyasında gerçekleştirebilme olasılığını ayrıca somutlaştırabilir.

KAYNAKÇA

Devletlerarası Antlaşmalar

Treaty between Belgium, Luxembourg and the Netherlands Concerning the Establishment and the Statute of a Benelux Court of Justice (31 March 1965) 924 U.N.T.S. 13176.

Treaty Establishing the Benelux Union (3 February 1958) 381 U.N.T.S. 5471 (as revised by the Treaty Revising the Treaty Establishing the Benelux Economic Union, 17 June 2008).

Anayasalar

The Constitution of Georgia (adopted on 24 August 1995 and entered into force on 17 October 1995).

The Federal Constitution of the Swiss Confederation (adopted on 18 April 1999 and entered into force on 1 January 2000).

Diğer Kaynaklar

Allen, William Edward (1971), *A History of the Georgian People*, London: Routledge.

Allison, Roy (2008), "Moscow Resurgent? Moscow's Campaign to 'Coerce Georgia to Peace'", *International Affairs*, 84/6, 1145-1172.

Anckar, Dag (2020), "Small States: Politics and Policies", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 38-54.

Anjaparidze, Zaal (2020), "Changes in the Separatist Abkhazian Government and Implications for Relations With Tbilisi", *Eurasia Daily Monitor*, 17/85, <https://jamestown.org/program/changes-in-the-separatist-abkhazian-government-and-implications-for-relations-with-tbi-lisi/> (Erişim Tarihi: 19.03.2021).

Artman, Vincent (2013), "Documenting Territory: Passportization, Territory, and Exception in Abkhazia and South Ossetia", *Geopolitics*, 18/3, 682-704.

Aublaa, Madina (2018), "Possible Challenges to the Republic of Abkhazia in the Focus of Trump Administration's Geopolitical Interests in the South Caucasus", *Kafkasya Çalışmaları*, 3/6, 307-324.

Bagdasaryan, Susanna-Petrova, Svetlana (2017), "The Republic of Abkhazia as an Unrecognized State", *Russian Law Journal*, 5/1, 98-118.

Bajon, Theò (2018), "Liechtenstein and the European Union: A Micro-Switzerland?", *Journal of Political Science and Public Affairs*, 6/4, 1-5.

Baldacchino, Godfrey (2018), "Mainstreaming the Study of Small States and Territories", *Small States & Territories*, 1/1, 3-16.

Baldacchino, Godfrey-Wivel, Anders (2020), "Small States: Concepts and Theories", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2-19.

Bayar, Murat (2021), "National Identity, Foreign Policy and Conflicts in Georgia", *The Changing Perspectives and 'New' Geopolitics of the Caucasus in the 21st Century*, (Ed. Serdar Yılmaz-Murat Yorulmaz), Ankara: Astana Yayınları, 35-48.

Belkahla, Mehdi (2017), *Benelux Court of Justice*, Luxembourg: Max Planck Institute.

Benedikter, Thomas (2009), *The World's Modern Autonomy Systems: Concepts and Experiences of Regional Territorial Autonomy*, Bolzano: EURAC Institute of Minority Rights.

Bennigsen, Alexandre-Wimbush, Enders (1986), *Muslims of the Soviet Empire: A Guide*, Bloomington: Indiana University Press.

Bhandari, Surendra (2014), "From External to the Internal Application of the Right to Self-determination: The Case of Nepal", *International Journal on Minority and Group Rights*, 21/3, 330-370.

Biscop, Sven-Coelmont, Jo-Drent, Margriet-Zandee, Dick (2013), *The Future of the Benelux Defence Cooperation*, The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Bowker, Mike (2011), "The War in Georgia and the Western Response", *Central Asian Survey*, 30/2, 197-211.

Braund, David (1994), *Georgia in Antiquity: A History of Colchis and Transcaucasian Iberia, 550 BC- AD 562*, Oxford: Clarendon Press.

Bursens, Peter-Crum, Ben (2010), "The Benelux Countries: How Politicization Upset a Pro-integration Coalition", *National Politics and European Integration: From the Constitution to the Lisbon Treaty*, (Ed. Maurizio Carbone), Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 144-163.

Casier, Tom (2011), "The Bilateral Relations of the Benelux Countries with Russia: Between Rhetorical EU Engagement and Competitive Business Interests", *Journal of Contemporary European Studies*, 19/2, 237-248.

Cherkasov, Aleksandr-Koroleva, Larisa-Bratanovskii, Sergei-Valleau, Annick (2018), "The Abkhazian and Mingrelian Principalities: Historical and Demographic Research", *Bulletin of St. Petersburg University*, 63/4, 1001-1016.

Coene, Frederik (2009), *The Caucasus: An Introduction*, London: Routledge.

Cogen, Marc (2015), *An Introduction to European Intergovernmental Organizations*, Surrey: Ashgate.

Conversi, Daniele (2016), "Sovereignty in a Changing World: From Westphalia to Food Sovereignty", *Globalizations*, 13/4, 484-498.

Coppieters, Bruno (2002), "In Defence of the Homeland: Intellectuals and the Georgian-Abkhazian Conflict", *Secession, History and the Social Sciences*, (Ed. Bruno Coppieters-Michel Huysseune), Brussels: VUB Brussels University Press, 89-116.

_____, (2003), "War and Secession: A Moral Analysis of the Georgian-Abkhaz Conflict", *Contextualizing Secession: Normative Studies in Comparative Perspective*, (Ed. Bruno Coppieters-Richard Sakwa), Oxford: Oxford University Press, 187-212.

Corbett, Jack-Connell, John (2020), "Small States in the Pacific", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 343-360.

Cornell, Svante (2001), *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, London: Routledge.

_____, (2007), *Georgia after the Rose Revolution: Geopolitical Predicament and Implications for U.S. Policy*, Carlisle: Strategic Studies Institute.

Cornell, Svante-Nilsson, Niclas (2009), "Georgian Politics since the August 2008 War", *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 17/3, 251-268.

Crawford, James (1976), "The Criteria for Statehood in International Law", *British Yearbook of International Law*, 48/1, 93-182.

_____, (2006), *The Creation of States in International Law*, Oxford: Clarendon Press, 2. Baskı.

Cutts, Noelle (2007), "Enemies through the Gates: Russian Violations of International Law in the Georgia/Abkhazia Conflict", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 40/1, 281-310.

de Vries, Jochem (2008), "Venturing into Unknown Territory: The Preparation and Formulation of the Second Benelux Structural Outline", *European Planning Studies*, 16/6, 853-876.

de Wall, Thomas (2020), "Can the Coronavirus Reset the Abkhazia Conflict?", *Carnegie Europe*, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/81436> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).

Drent, Margriet (2014), *Sovereignty, Parliamentary Involvement and European Defence Cooperation*, The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Drent, Margriet-Homan, Kees-Zandee, Dick (2013), *Bold Steps in Multinational Cooperation: Taking European Defence Forward*, The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Drent, Margriet-Zandee, Dick-Casteleijn, Lo (2014), *Defence Cooperation in Clusters: Identifying the Next Steps*, The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Ducháček, Ivo (1982), "Consociations of Fatherlands: The Revival of Confederal Principles and Practices", *Publius: The Journal of Federalism*, 12/4, 129-177.

_____, (1985), "Consociational Cradle of Federalism", *Publius: The Journal of Federalism*, 15/2, 35-49.

Dugard, John (1987), *Recognition and the United Nations*, Cambridge: Grotius Publications.

Dugard, John-Raič, David (2006), "The Role of Recognition in the Law and Practice of Secession", *Secession: International Law Perspective*, (Ed. Marcelo Kohen), Cambridge: Cambridge University Press, 94-137.

Dumbadze, Ana (2020), "Georgian President Thanks WHO for Assisting Population in Abkhazia", *Georgia Today*, <http://www.georgiatoday.ge/news/20055/Georgian-President-Thanks-WHO-for-Assisting-Population-in-Abkhazia> (Erişim Tarihi: 19.03.2021).

Dumieński, Zbigniew (2014), *Microstates as Modern Protected States: Towards a New Definition of Micro-Statehood*, Auckland: Institute of International Affairs.

Eckert, Amy (2002), "Constructing States: The Role of the International Community in the Creation of New States", *Journal of Public and International Affairs*, 13/1, 19-39.

Ediger, Mikaela (2018), "International Law and the Use of Force Against Contested States: The Case of Taiwan", *New York University Law Review*, 93/6, 1668-1706.

Eissler, Eric (2013), "Can Turkey De-isolate Abkhazia?", *Turkish Policy Quarterly*, 12/3, 125-135.

Ekinci, Didem (2019), "İnşacılık, Kimlik, 'Üretilmiş' Vatandaşlar: Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'da Vatandaşlık Politikaları", *Uluslararası İlişkiler*, 16/61, 97-109.

Elazar, Daniel (1982), "Confederation and Federal Liberty", *Publius: The Journal of Federalism*, 12/4, 1-14.

_____, (1987), *Exploring Federalism*, Tuscaloosa: University of Alabama Press.

_____, (1995a), *Federalism: An Overview*, Pretoria: Human Sciences Research Council Publishers.

_____, (1995b), "From Statism to Federalism: A Paradigm Shift", *Publius: The Journal of Federalism*, 25/2, 5-18.

_____, (1996), "Introduction: Using Federalism Today", *International Political Science Review*, 17/4, 349-351.

_____, (1997), "Contrasting Unitary and Federal Systems", *International Political Science Review*, 18/3, 237-251.

Ercan, Ayşe Beyza (2020), "XI. Yüzyıl Gürcistan Kralları ve Gürcistan'ın Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış", *International Online Conference on Social Sciences Researches* (10-11 Aralık 2020, Trabzon), Trabzon: Avrasya Üniversitesi Yayınları, 250-265.

Erşan, Mesut (2017), "I. Dünya Harbinde Osmanlı Devleti ve Abhazya", *Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 144-162.

Fuller, Liz (2020), "Abkhazia's Divisive De Facto President Steps Down", *Abkhaz World*, <https://abkhazworld.com/aw/analysis/1602-abkhazia-s-divisive-de-facto-president-steps-down-by-liz-fuller> (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

Gamakharia, Cemal-Akhaladze, Lia (2016), *Abhazya/Gürcistan: Tarih-Siyaset-Kültür*, İstanbul: Abhazya Bilim Adamları Desteği Vakfı.

Garb, Paula (2012), "Civil Society and Conflict Transformation in the Georgian-Abkhaz Conflict: Accomplishments and Challenges", *European Security*, 21/1, 90-101.

Gerrits, Andre-Bader, Max (2016), "Russian Patronage over Abkhazia and South Ossetia Implications for Conflict Resolution", *East European Politics*, 32/3, 297-313.

Gözler, Kemal (2018), *Devletin Genel Teorisi: Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*, Bursa: Ekin Yayınevi, 9. Baskı.

Graalfs, Ulrike (2011), "The Georgian-Abkhaz Dialog And Second Track Diplomacy", *International Journal on World Peace*, 28/2, 35-43.

Groenendijk, Kees (2004), "Reinstatement of Controls at the Internal Borders of Europe: Why and Against Whom?", *European Law Journal*, 10/2, 150-170.

Hakyemez, Yusuf Şevki (2004), *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı: Doğuşu, Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Dönüşümü*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hanf, Theodor-Nodia, Ghia (2001), *Georgia: Lurching to Democracy*, Baden-Baden: Nomos.

Hauer, Neil (2020), "Abkhazia, Georgia and COVID: An Opportunity from Crisis", *Middle East Institute*, <https://www.mei.edu/publications/abkhazia-georgia-and-covid-opportunity-crisis> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).

Hewitt, George (1993), "Abkhazia: A Problem of Identity and Ownership", *Central Asian Survey*, 12/3, 267-323.

_____, (1999), "Abkhazia, Georgia and the Circassians (NW Caucasus)", *Central Asian Survey*, 18/4, 463-499.

_____, (2009), "Abkhazia and Georgia: Time for a Reassessment", *Brown Journal of World Affairs*, 16/2, 183-196.

_____, (2013), *Discordant Neighbours: A Reassessment of the Georgian-Abkhazian and Georgian-South Ossetian Conflicts*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Hopf, Ted (2005), "Identity, Legitimacy, and the Use of Military Force: Russia's Great Power Identities and Military Intervention in Abkhazia", *Review of International Studies*, 31, 225-243.

Hunter, Shireen (2001), "Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten Years after Independence", *Southeast European and Black Sea Studies*, 1/2, 1-16.

Ichijo, Atsuko (2009), "Sovereignty and Nationalism in the Twenty-first Century: The Scottish Case", *Ethnopolitics*, 8/2, 155-172.

Istrate, Dominik (2020), "Four Takeaways from Abkhazia's so-called Presidential Election", *Emerging Europe*, <https://emerging-europe.com/news/key-takeaways-from-abkhazias-so-called-presidential-election/> (Erişim Tarihi: 19.03.2021).

Jones, Erik (2003), *The Benelux Countries: Identity and Self-interest*, Bologna: John Hopkins Bologna Centre.

Keating, Michael (2012), "Rethinking Sovereignty: Independence-lite, Devolution-max and National Accommodation", *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*, 16/1, 9-29.

Kohen, Marcelo (2006), "Introduction", *Secession: International Law Perspective*, (Ed. Marcelo Kohen), Cambridge: Cambridge University Press, 1-20.

Kolçak, Hakan (2017), "Associate Statehood for Scotland as the Way to Stay in both the United Kingdom and the European Union: The Liechtenstein Example", *Romanian Journal of European Affairs*, 17/1, 40-58.

_____, (2020a), "Confederal Agreements: A Proposal to Resolve Secession-related Minority Issues", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/1, 208-232.

_____, (2020b), "Secession as Undesirable Scenario: Reasons for Unity", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 147-163.

_____, (2021), "A Confederalist Demand to Transform the Liberal Discourse: A Comprehensive Analysis of International Minority Protection Regimes", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/1, 3-41.

Kolstø, Pål (2020), "Biting the Hand That Feeds Them? Abkhazia-Russia Client-Patron Relations", *Post-Soviet Affairs*, 36/2, 140-158.

Kucera, Joshua (2020a), "Abkhazia Leader Meets Putin Hoping for Russian Bailout", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/abkhazia-leader-meets-putin-hoping-for-russian-bailout> (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

_____, (2020b), "Russian Tourists Flood into Newly Reopened Abkhazia", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/russian-tourists-flood-into-newly-reopened-abkhazia> (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

_____, (2020c), "Abkhazia Calls for Volunteers to Help with COVID Outbreak", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/abkhazia-calls-for-volunteers-to-help-with-covid-outbreak> (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

Kupatadze, Alexander (2012), "Explaining Georgia's Anti-corruption Drive", *European Security*, 21/1, 16-36.

Kurt, Selim (2021), "Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 138-161.

Kymlicka, Will-Raviot, Jean-Lee, Steve (1997), "Living Together: International Aspects of Federal Systems", *Canadian Foreign Policy Journal*, 5/1, 1-50.

Lang, David Marshall (1966), *The Georgians*, London: Thames and Hudson.

Lapidoth, Ruth (1992), "Sovereignty in Transition", *Journal of International Affairs*, 45/2, 325-346.

_____, (1997), *Autonomy: Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*, Washington: United States Institute for Peace Press.

Lauterpacht, Hersch (1944), "Recognition of States in International Law", *The Yale Law Journal*, 53/3, 385-458.

Lister, Frederick (1996), *The European Union, the United Nations, and the Revival of Confederal Governance*, London: Greenwood Press.

Lynch, Dov (2004), *Engaging Eurasia's Separatist States: Unresolved Conflicts and De Facto States*, Washington: United States Institute of Peace Press.

Maass, Matthias (2020), "Small States: Surviving, Perishing and Proliferating through History", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 20-37.

MacCormick, Neil (1999), *Questioning Sovereignty: Law, State and Practical Reason*, Oxford: Oxford University Press.

Maes, Ivo-Verdun, Amy (2005), "Small States and the Creation of EMU: Belgium and the Netherlands, Pace-setters and Gate-keepers", *Journal of Common Market Studies*, 43/2, 327-348.

Manz-Christ, Gerlinde (2009), *The Principality of Liechtenstein – Encounter with a Small State*, Vaduz: Government Spokesperson's Press and Information Office.

Mautner, Menachem (1981), "West Bank and Gaza: The Case for Associate Statehood", *Yale Journal of International Law*, 6/2, 297-360.

McNeill, Terry (1997), "Humanitarian Intervention and Peacekeeping in the Former Soviet Union and Eastern Europe", *International Political Science Review*, 18/1, 95-113.

Mehmed, Ayten (2021), "Arap Devletlerinin İkinci Karabağ Savaşı'na Yönelik Tutumu", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 124-137.

Meijer, Erik (2015), "The Radical Left in Benelux", *Socialism and Democracy*, 29/3, 71-80.

Mikhelidze, Nona (2009), "After the 2008 Russia-Georgia War: Implications for the Wider Caucasus", *The International Spectator*, 44/3, 27-42.

Mitchell, Lincoln (2006), "Democracy in Georgia since the Rose Revolution", *Orbis*, 50/4, 669-676.

Nagashima, Toru (2019), "Russia's Passportization Policy toward Unrecognized Republics: Abkhazia, South Ossetia, and Transnistria", *Problems of Post-Communism*, 66/3, 186-199.

Natoli, Kristopher (2010), "Weaponizing Nationality: An Analysis of Russia's Passport Policy in Georgia", *Boston University International Law Journal*, 28/2, 389-417.

Noutcheva, Gergana (2020), "Contested Statehood and EU Actorness in Kosovo, Abkhazia and Western Sahara", *Geopolitics*, 25/2, 449-471.

Öğütçü, Büşra-Yılmaz, Muzaffer Ercan (2021), "Dağlık Karabağ Sorununda Uluslararası Arabuluculuk", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 162-191.

Öz-Döm, Özge (2017), "Soviet Nationalities Policy: The Impact on Central Asia", *Journal of Social Sciences*, 10/2, 195-216.

Özdaşlı, Esmé (2021), "İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermenilerin Sivillere Yönelik Saldırılarının Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 51-83.

Özgen, Cenk (2021), "44 Günün Ardından: 2020 Karabağ Savaşı'nın Askeri Açısından Analizi", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 104-123.

Özsağlam, Muhittin Tolga (2020), "Sınırlı Tanınan Abhazya Cumhuriyeti ve Rusya'nın Abhazya'daki Rolü", *Kafkasya Çalışmaları*, 6/11, 1-22.

Öztopal, Mustafa Kemal (2021), "Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 216-232.

Panke, Diana-Gurol, Julia (2020), "Small States: Challenges and Coping Strategies in the UN General Assembly", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 83-97.

Paşa, Elnur (2021), "Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar ve Çözüm Süreci", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 192-215.

Pavković, Aleksandar (2011), "Recursive Secession of Trapped Minorities: A Comparative Study of the Serb Krajina and Abkhazia", *Nationalism and Ethnic Politics*, 17/3, 297-318.

Pavković, Aleksandar-Radan, Peter (2007), *Creating New States: Theory and Practice of Secession*, Hampshire: Ashgate.

Perry, Valery (2015), "Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Does the Road to Confederation Go through the EU?", *International Peacekeeping*, 22/5, 490-510.

Popescu, Nicu (2011), "The EU and Civil Society in the Georgian-Abkhaz Conflict", *The European Union, Civil Society and Conflict*, (Ed. Nathalie Tocci), London: Routledge, 28-49.

Potier, Tim (2001), *Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia: A Legal Appraisal*, The Hague: Kluwer Law International.

Raič, David (2002), *Statehood and the Law of Self-Determination*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Rayfield, Donald (2012), *Edge of Empires: A History of Georgia*, London: Reaktion Books.

Rezvani, David (2014), *Surpassing the Sovereign State: The Wealth, Self-rule and Security Advantages of Partially Independent Territories*, Oxford: Oxford University Press.

_____, (2015), "Partial Independence Beats Full Independence", *Territory, Politics, Governance*, 4/3, 269-296.

Rigamonti, Cyrill (2011), "The New Swiss Patent Litigation System", *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 2/1, 3-17.

Sarapuu, Külli-Randma-Liiv, Tiina (2020), "Small States: Public Management and Policy-making", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 55-69.

Sarıkaya, Yalçın (2011), "Georgian Foreign Policy after the August 2008 War", *Karadeniz Araştırmaları*, 31, 1-16.

_____, (2021), "İran'ın İkinci Karabağ Savaşı Tutumu: Takke Düştü Kel Göründü", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7/1, 84-103.

Sichinava, David (2020), "Georgians Increasingly Open to Compromise with Abkhazia and South Ossetia", *Open Caucasus Media*, <https://oc-media.org/features/datablog-georgians-increasingly-open-to-compromise-with-abkhazia-and-south-ossetia/> (Erişim Tarihi: 20.03.2021).

Silverström, Sören (2008), "The Competence of Autonomous Entities in the International Arena: With Special Reference to the Aland Islands in the European Union", *International Journal on Minority and Group Rights*, 15/2, 259-271.

Souleimanov, Emil (2013), *Understanding Ethnopolitical Conflict: Karabakh, South Ossetia, and Abkhazia Wars Reconsidered*, London: Palgrave Macmillan.

Souleimanov, Emil-Abrahamyan, Eduard-Aliyev, Huseyn (2018), "Unrecognized States as a Means of Coercive Diplomacy? Assessing the Role of Abkhazia and South Ossetia in Russia's Foreign Policy in the South Caucasus", *Southeast European and Black Sea Studies*, 18/1, 73-86.

Sönmezoğlu, Faruk-Güneş, Hakan-Keleşoğlu, Erhan (2017), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Der Yayınları, 7. Baskı.

Stepan, Alfred (2013), "A Revised Theory of Federacy and a Case Study of Civil War Termination in Aceh, Indonesia", *Power Sharing in Deeply Divided Places*, (Ed. Joanne McEvoy-Brendan O'Leary), Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 231-252.

Stevens, Michael (1977), "Asymmetrical Federalism: The Federal Principle and the Survival of the Small Republic", *Publius: The Journal of Federalism*, 7/4, 177-203.

Stewart, Susan (2003), "The Role of the United Nations in the Georgian-Abkhazian Conflict", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 4/2, 1-31.

Suksi, Markku (2013), "Explaining the Robustness and Longevity of the Aland Example in Comparison with Other Autonomy Solutions", *International Journal on Minority and Group Rights*, 20/1, 51-66.

Talmon, Stefan (2005), "The Constitutive Versus the Declaratory Theory of Recognition: Tertium Non Datur?", *The British Yearbook of International Law*, 75/1, 101-181.

Toft, Monica (2001), "Multinationality, Regions and State-building: The Failed Transition in Georgia", *Regional & Federal Studies*, 11/3, 123-142.

Trier, Tom-Lohm, Hedvig-Szakonyi, David (2010), *Under Siege: Inter-ethnic Relations in Abkhazia*, London: Hurst.

Tsurtsunia, Zaza (2020), "Gürcistan'da Rus 'Yumuşak Gücü' Tarihi (XIX-XX. Yüzyıl)", *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 3, 94-115.

Tsvizhba, Asmat (2020), "Abkhaz State Employees may not Receive Salaries in June and July", *Sputnik*, <https://sputnik-abkhazia.ru/Abkhazia/20200611/1030308423/Abkhazskie-byudzhetni-ki-mogut-ne-poluchit-zarplatu-v-iyune-i-iyule.html> (Erişim Tarihi: 17.03.2021).

van Nimwegen, Stephan (2017), "The Need for the Netherlands and Belgium to Further Integrate Police Cooperation: An Example for Europe?", *New Journal of European Criminal Law*, 8/3, 323-333.

Veenendaal, Wouter (2015), "A Big Prince in a Tiny Realm: Smallness, Monarchy, and Political Legitimacy in the Principality of Liechtenstein", *Swiss Political Science Review*, 21/2, 333-349.

_____, (2020), "Politics of the Four European Microstates: Andorra, Liechtenstein, Monaco and San Marino", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 150-167.

Venema, Agnes (2020), "The Sum of All Friends: Improving Cross-border Intelligence Sharing in Europe - The Case of the Benelux", *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, 22/1, 5-19.

Vidmar, Jure (2012), "Explaining the Legal Effects of Recognition", *International & Comparative Law Quarterly*, 61/2, 361-387.

Wakizaka, Keisuke (2020), "Rogers Brubaker'in Diaspora-Anayurt-Konuk Eden Ülke İlişkileri Teorisi Çerçevesinde Gürcistan'daki Osetler, Abhazlar ve Çeçen-Kistleri Yorumlamak", *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 3, 116-143.

Watts, Ronald (1998), "Federalism, Federal Political Systems, and Federations", *Annual Review of Political Science*, 1/1, 117-137.

Wirt, Frederick (1982), "The Tenacity of Confederacy: Local Service Agreements in the Family of Governments", *Publius: The Journal of Federalism*, 12/4, 103-127.

Witlox, Frank-Dullaert, Wout-Jourquin, Bart (2007), "Fostering Transport and Logistics Research in the Benelux Countries", *Transportation Planning and Technology*, 30/4, 325-329.

Wittig, Timothy (2009), "Financing Terrorism along the Chechnya-Georgia Border, 1999-2002", *Global Crime*, 10/3, 248-260.

Wivel, Anders (2020), "Small States in Europe", *Handbook on the Politics of Small States*, (Ed. Godfrey Baldacchino-Anders Wivel), Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 99-112.

Wolff, Stefan (2011), "Post-conflict State Building: The Debate on Institutional Choice", *Third World Quarterly*, 32/10, 1777-1802.

_____, (2013), "Conflict Management in Divided Societies: The Many Uses of Territorial Self-governance", *International Journal on Minority and Group Rights*, 20/1, 27-50.

Wouters, Jan-Vidal, Maarten (2008), *Towards a Rebirth of Benelux?*, Leuven: Leuven Centre for Global Governance Studies.

Zonneveld, Wil-Faludi, Andreas (1997), "Vanishing Borders: The Second Benelux Structural Outline", *Built Environment*, 23/1, 4-13.

Zürcher, Christoph (2007), *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*, New York: New York University Press.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.